

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน
และธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

Business Management community In the form of
community enterprise and community business.

Case Study housewives khok Pho district.

Pattani Province.

โดย

วาสนา พิทักษ์ธรรม

ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณบำรุงการศึกษาประจำปี 2554

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

- หัวข้อวิจัย** :การจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี
:Business Management community In the form of community enterprise and community business.Case Study housewives khok Pho district. Pattani Province.
- ชื่อผู้วิจัย** :วาสนา พิทักษ์ธรรม
- คณะ** :วิทยาการจัดการ
- มหาวิทยาลัย** :ราชภัฏยะลา
- ปีการศึกษา** :2554

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบรูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่มระบบการวางแผนการจัดการวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน และเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละกลุ่ม โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่าธุรกิจชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เนื่องจากธุรกิจชุมชนเป็นขบวนการกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยจากการศึกษาพบว่ารูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการด้วยกัน ประการแรกการมีส่วนร่วมของสมาชิก วิสาหกิจชุมชนจะมีความเข้มแข็ง และยั่งยืนควรอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชนจังหวัด จะช่วยทำหน้าที่ประสานงานติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น แกนนำของกลุ่มยังมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นทั้งภายในกลุ่ม และต่อบุคคลที่มาติดต่อด้วยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การบริหารจัดการก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้กลุ่มดำเนินการประสบความสำเร็จจนเป็นกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้นประการที่สองการบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มแม่บ้านมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ เน้นความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ เป็นระบบ โดยได้รับแนวคิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่ม จากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม โดยมีประธาน รองประธาน เற்றுญิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการตลาด ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มเดือนละ ๑ ครั้ง ในด้านการระดมเงินทุนของสมาชิกในระยะแรกมีผู้ร่วมลงทุนไม่มากนัก แต่ทางกลุ่มได้ดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่องจนทำให้ชาวบ้านเชื่อถือ และเข้ามาร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้นประการที่สามรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มเน้นความเป็นระบบ โดยได้รับแนวความคิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่มจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น สมาชิกเป็นผู้ควบคุมและจัดการ

โดยทั่วไปการตัดสินใจทางธุรกิจจะผ่านคณะกรรมการบริหารกลุ่ม รายได้ของกลุ่มมาจากการขายผลิตภัณฑ์ไม่ใช่เงินช่วยเหลือจากส่วนราชการ ประการที่สี่แผนชุมชน สามารถกำหนดแนวทางและสร้างความชัดเจนในการดำเนินงานของกลุ่ม โดยการเชื่อมแผนของชุมชนกับองค์กรภายนอกในการสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่ม องค์กรที่มีแผนชุมชนชัดเจนค่อนข้างได้เปรียบ กล่าวคือ องค์กรที่มีแผนชัดเจนสามารถระบุได้ว่าจะดำเนินองค์กรไปในทิศทางใด แนวทางใด และจะทำอะไรกันบ้าง ซึ่งทั้งหมดนั้นสามารถระบุถึงกิจกรรมหรือส่วนที่ต้องการการสนับสนุนได้อย่างชัดเจน ประการที่ห้าการบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องเริ่มด้วยการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งในความเป็นผู้ประกอบการให้กับธุรกิจชุมชนก่อน ต้องเพิ่มศักยภาพ ปิดประเด็นที่เป็นจุดอ่อน 3 ประการ ประการแรก การปรับกระบวนการคิดและทัศนคติของผู้ประกอบการ ประการที่สองมีการพัฒนากระบวนการด้านการจัดการ โดยเน้นด้านการตลาดเพื่อสร้างศักยภาพทางการแข่งขันและการพัฒนาด้านเงินทุน ประการที่สาม มีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ประการที่หกแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาด้านการตลาดซึ่งพบว่ากลุ่มมีปัญหาด้านการตลาดสูง ยังขาดนักการตลาด ควรให้การส่งเสริม ปลุกฝังความคิดให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจการบริหารจัดการการตลาด ให้สมาชิกให้ความสำคัญและความจำเป็นในด้านการตลาดแนวทางการพัฒนาการบริหารงานส่วนใหญ่ชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มผลิตขึ้นมาแต่ไม่สามารถบริหารงานให้ยั่งยืน เพราะขาดความรู้และทักษะการบริหารงาน ดังนั้นการบริหารจัดการกลุ่มที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดระบบกลุ่มการทำงานให้เป็นระบบและแนวทางในการพัฒนาการผลิตควรพิจารณาด้านการบริหารการผลิตส่วนใหญ่ มี 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่สมาชิกผลิตที่บ้านตนเองและส่วนที่ผลิตที่บ้านประธานกลุ่ม โดยสมาชิกผลิตที่บ้านจะผลิตสินค้าที่ไม่ได้ขนาดและมาตรฐาน แก้ไขโดยการรวมตัวผลิตที่บ้านประธานกลุ่มเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน และการวางแผนการผลิต ควรกำหนดหน้าที่ให้ฝ่ายผลิตเป็นผู้ดำเนินการวางแผน โดยประสานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: ธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชน

Research Title : Business Management community In the form of community enterprise and community business.Case Study housewives khok Pho district. Pattani Province.

Name :Wasana Pitagtum

Faculty :Management Sciences

University :Yala Rajabhat University

Year :2011

Abstract

The study objectives are : to gain knowledge about grouping organization, private enterprise organization system and to analyze the problems of each group.The study was conducted ThumbalThapo agriculturist group AmporKok Pho Pattani . The research finding found out that local business group can built strength toward the community. Accounting to the cooperation with the community itself.From the finding found that there are many circumstance within the organization system.First the cooperation of the members and the supportive of the community leader which can gain more strength for the group. As long as the trust worthy of the community . Second the agriculturist group has well-ordered by using the study from governor service department. The group established many organization positions to maintain the strength of the group along with the monthly meeting . At first the group cannot gain enough initial capital but the worthiness of the group can bring along more income. Third the organization outline is depended on the orderly system by gaining knowledge from neighbor groups. Forth The group has furthers plans to connect with outside group. The group has clearly further advantages against other groups .the group can certainly identify the plan and directly itself. Fifth the group has started with a strong local business fundamental to cover three weaknesses which are develop the attitude toward the group, develop management system and support from government service. Sixth, the most influenced problem is

marketing. There is not enough knowledge about marketing and there is no marketer to work with them. They use the old two way of marketing to work with marketing management, which is not effective.

Key Words: Community Business Community Enterprise Community Economy

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
สารบัญ	(5)
สารบัญภาพ	(7)
บทที่ 1 บทนำ	
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	4
แนวคิดแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง	4
แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน	26
แนวคิดด้านธุรกิจชุมชน	31
แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	44
การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง	50
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	54
กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย	54
วิธีการดำเนินการวิจัย	55
บทที่ 4 ผลการวิจัย	56
การมีส่วนร่วมของสมาชิก	56
การบริหารจัดการกลุ่ม	57
รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม	57
แผนชุมชน	58
การบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ	59
แนวทางการพัฒนา	60

บทที่ 5 สรุปสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	65
สรุปผลการวิจัย	65
อภิปรายผล	69
ข้อเสนอแนะ	70
บรรณานุกรม	71
ภาคผนวก ก.แบบสอบถาม	74
ภาค ผนวก ข. นักวิจัย	77

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

47

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและเหตุผล

การจัดทำแผนพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 10 มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์เงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ แผนพัฒนาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลต่อมาแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ฉีกรัฐธรรมนูญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับที่ 8 สำหรับแผนพัฒนาฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ยังคงน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับที่ 8-9 และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555)

เศรษฐกิจชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการสร้างรายได้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชนในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศโดยการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินธุรกิจชุมชนให้มีการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพให้ประชาชนแต่ละชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าให้เป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพมีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสามารถยืนหยัดอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ธุรกิจชุมชนเป็นหนึ่งในกิจกรรมของการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยพลังของชุมชนในการบริหารชุมชนของตนเองซึ่งเป็นรากฐานหลักของการพัฒนาของประเทศอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นความหวังสำคัญของทางราชการในการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนจนถึงกับประกาศเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทยซึ่งตรงกับความคาดหวังของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ต้องการให้ธุรกิจชุมชนเป็นตัวนำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยการดึงดูดรายได้จากภาคเมืองคืนสู่ภาคชนบท(ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ 2542) โดยอาศัยภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่มากมายแต่ในการที่จะพัฒนาชนบทหรือพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้มีความยั่งยืนได้นั้นควรมีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาภายใต้หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแก่นแนวคิดในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหนึ่งในการกระจายรายได้ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น(สมศรีจินะวงษ์, 2546)

การศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่องการจัดการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งดำเนินงานในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เน้นการผลิตสินค้าที่สร้างรายได้และพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน ทำให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง พึ่งตนเองได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีประสบความสำเร็จ
3. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของแต่ละกลุ่มและข้อเสนอแนะในการจัดการธุรกิจกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้างนี้เป็นการศึกษาแนวคุณภาพและได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาโดยศึกษาการจัดการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี จำนวน 5 กลุ่ม โดยการคัดเลือกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือมีการผลิตและจำหน่ายสินค้าได้อย่างต่อเนื่อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋วของชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเองก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ธุรกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนอันประกอบด้วย กิจกรรมทางการผลิตกิจกรรมทางการขายผลผลิต กิจกรรมการซื้อ และการบริโภคของชุมชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา ร่วมคิด ร่วมให้ข้อมูล ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

เศรษฐกิจชุมชน คือ ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยนและการวิภาคของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับชีวิตเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2546) เศรษฐกิจชุมชนมิใช่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สนับสนุนให้ผู้เป็นเจ้าของ “ทุน” แสวงหาประโยชน์สูงสุดเพื่อตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีใช้ระบบเศรษฐกิจที่ควบคุมโดยรัฐและบงการจากรัฐ แต่เป็นระบบที่สมาชิกของชุมชนร่วมกันบริหารจัดการโดยมุ่งให้บรรลุถึงความพอเพียง ความเป็นธรรม และความสงบสุขภายในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี คาดว่ามีประโยชน์ดังนี้

1. ได้ทราบถึงกระบวนการบริหารจัดการกลุ่ม
2. ได้ทราบถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่อไปในอนาคต
3. เป็นแนวทางในการดำเนินงานสำหรับสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และสามารถพัฒนาต่อไปได้
4. เป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานท้องถิ่นในการให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้มีศักยภาพมากขึ้น

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ได้สำรวจเอกสาร วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และให้ความสำคัญกับ แนวความคิดหลัก 5 แนวคิดด้วยกัน คือ แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดด้าน วิสาหกิจชุมชน แนวคิดด้านธุรกิจชุมชน แนวคิดด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาหรือแนวปฏิบัติหรือแนวทางการ ดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2541) เพื่อให้ประชาชนคนไทยก้าวทันต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ ถ้าใช้ความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติก็จะ สามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สามารถปรับตัวและพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลงได้ (ปริญญช พินุลสรารูธ, 2549) ซึ่งแนวคิดนี้ทรงพระราชทานแก่นิสิตในพิธี พระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517(อภิชัย พันธเสน, 2549) และเมื่อภายหลังได้เน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้สังคมไทย สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแนวคิดนี้ไปเผยแพร่ เพื่อ เป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งในเวลาต่อมาได้มี ผู้ทรงคุณวุฒินักวิชาการ นักบริหารในสาขาต่าง ๆ นี้ไปใช้ในหลาย ๆ คำอย่างหลากหลาย เช่น เศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้/ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ (พระธรรมปิฎก, 2539) เศรษฐศาสตร์พอเพียง (อภิชัย พันธเสน, 2549) เศรษฐกิจพื้นฐาน/ เศรษฐกิจสมดุล/ เศรษฐกิจบูรณาการ/ เศรษฐกิจ ศีลธรรม/ เศรษฐกิจ /ทางสายกลาง/ เศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิบัติ (ประเวศ วะสี, 2544)

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ว่าด้วย

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีจุดเริ่มต้นจากพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่บัณฑิตผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ได้ทรงเน้นความสำคัญของการพัฒนาประเทศซึ่งจะต้องเน้นการสร้างพื้นฐาน คือ “ความพอมีพอกินพอใช้” ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยวิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และในวาระก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิดาลัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ทรงเน้น “พอมมีพอกิน” อีกครั้งหนึ่ง จึงนับได้ว่า คำว่า “พอมมีพอกิน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2517 นั้นคือที่มาของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ใช้เป็นวิสัยทัศน์ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน (อภิชัย พันธเสน 2546:1)

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ให้ข้อมูลว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549:12) พระเจ้าอยู่หัวทรงบอกให้ พอดี เศรษฐกิจพอเพียง คือความพอดี ความพอดีดังกล่าวนี้มีอยู่ 5 ประการคือ

1. สร้างความพอดีให้เกิดขึ้นกับจิตใจให้ได้ก่อนใจเราต้องไม่มุ่งไปสู่กู่ด่านใดด้านหนึ่ง ระดับจิตใจเราต้องอยู่ในความพอดี เอื้ออาทรต่อกันมีความพอดีด้านจิตใจ
2. ความพอดีในด้านสังคม นั่นคือต้องรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ รอบข้างเราให้เกิดความพอดีขึ้นมา
3. ความพอดีในด้านเศรษฐกิจ หมายถึงการรู้จักพอ อยู่อย่างไรอยู่อย่างนั้น ไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากผู้อื่นช่วยตัวเองแค่ไหนก็เอาแค่นั้น ไม่ต้องขวนขวายหาหนี้ยืมมาเพิ่มวัตถุดิบจะนำไปสู่ความไม่สมดุล เพราะเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสมดุลเป็นสำคัญ
4. ความพอดีทางเทคโนโลยี ต้องใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมไม่ล้ำหลัง แต่ก็ไม่ใช่ล้ำหน้าจนเกินกำลังของตน เทคโนโลยีที่นำมาใช้ต้องสอดคล้องและพอกับตัวเรา

5. ความพอดีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือต้องรู้จักธรรมชาติของทรัพยากรและต้องรู้จักใช้พอดีไม่ใช่แบบทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ใช้ทรัพยากรไปแล้วควรรู้ค่ารู้จักประหยัด เช่น ควรใช้ผ้าเช็ดหน้า (ที่เป็นผ้า) ดีกว่าการใช้กระดาษทิชชู เพราะใช้แล้วต้องทิ้งไป แต่ผ้าเช็ดหน้าเมื่อผ่านกระบวนการทำความสะอาดแล้วก็สามารถนำมาใช้ใหม่ได้

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในทั้งที่ต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมทุกชั้นตอนสุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 98 – 100)

หลักสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) มีว่า การกระทำใด ๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึงทำพอประมาณด้วยเหตุผล การพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเพื่อให้สามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำเอาวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุก ๆ ขั้นตอนต้องเสริมสร้างให้คนไทยมีพื้นฐานทางจิตใจไปในทางสำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียรมีสติปัญญา และรอบคอบ นอกจากนั้นยังต้องสร้างความสมดุลพร้อมที่จะเผชิญและยอมรับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549 : 115 – 116)

โสภณ สุภาพงษ์ (2542 : 49) ได้อธิบายถึงการเป็นอยู่อย่างพอดีของประชาชนในครอบครัวชุมชน และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ว่าการเป็นอยู่อย่างพอดีหรือมีความพอ หมายถึง การมีสติรู้ถึงความจริงเป็นอย่างไรแล้วใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับความจริงนั้น ความพอเหมาะนี้ไม่เท่ากันทุกคนแตกต่างกันไปตามสังคม ตามบุคคล เราจะบังคับอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้แต่เราต้องมีสติรู้ตัวตลอดเวลาว่าเราทำอย่างพอเหมาะ กับสังคมตรงนั้น เราต้องเคารพกันด้วยความดีเพราะฉะนั้น ความพอเหมาะจึงสำคัญและต้องเริ่มที่จิตใจเราต้อง

กลับไปเพื่อความพอเหมาะในใจของเราก่อน การมีชีวิตอย่างพอดีประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ หลาย ๆ เรื่อง ถ้าเราฝืนกันมากเราก็ขัดแย้ง แล้วเราจะทุกข์แต่เราต้องมีสติทุกขณะว่าสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งใดเป็นเรื่องลวง สิ่งใดเป็นเรื่องการยกยอถ้ารับหมดก็ลืมหืมตา ถ้าเราตามสังคมนามากเราก็จะไม่เป็นตัวของตัวเองที่ว่า พอ ก็คือพอเหาะกับคนคนนั้น พอเหมาะกับสังคมชนิดนั้น

วุฒิชัย มูลศิลป์ (มปป : 437 : 438) ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจไว้ว่า เศรษฐกิจหลักของประเทศไทยขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมแต่เกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ต้องมีชีวิตอยู่อย่างลำบากทั้งจากปัญหาขาดแคลนน้ำ ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินหรือมีไม่เพียงพอ ปัญหาความยากจน ฯลฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับรู้ถึงปัญหาของเกษตรกรอย่างลึกซึ้ง จึงทรงพระราชทานแนวพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร เกี่ยวกับปัญหาด้านเศรษฐกิจได้พระราชทานพระราชดำริเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยทรงให้แนวคิดที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจไทยแต่เดิมที่มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และสามารถยังชีพอยู่ได้โดยเน้นให้การทำการกิจการต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับสภาพรอบคอบอย่าทำอะไรเกินตัว ทรงเรียกว่าเป็น “เศรษฐกิจพอเพียง” ทรงแนะนำให้เกษตรกรปฏิบัติควบคู่ไปกับแนวคิดทฤษฎีใหม่ สารสำคัญอันเป็นเนื้อหาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้มาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานบุคคลที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า

“การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อิ่มชูตัวเองได้

ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก....

...สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเรียกว่า Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Self Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบไหนที่ทำได้ คือเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตนเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน...

... ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะมีเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเดือนร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้....”

แนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักที่ประชาชนยึดถือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่เน้นความพอเพียง ซึ่งได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ส่วนในภาครัฐบาลนั้น เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการพัฒนาประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปเน้นการใช้ทรัพยากรภายในประเทศ และมุ่งเน้นพัฒนาภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้นเพราะเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของประเทศ

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (เมษายน 2543) ได้เสนอสาระสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในเอกสารในการประชุม “วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับเศรษฐกิจพอเพียง” โดยประมวลกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งได้พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะ แนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

“เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความ ระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และ ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นัก ทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ สมดุลและพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ใน สังคมไทย

พระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 นั้น ยังไม่มีผลในเชิง ปฏิบัติมากนัก จนหลายปีต่อมาได้มีการนำเอาแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้กับการ ดำเนินกิจการด้านการเกษตร ทรงอธิบายวิธีการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการใช้ทฤษฎี ใหม่ในการทำการเกษตร ทรงอธิบายวิธีการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการใช้ทฤษฎีใหม่ ในการทำการเกษตรตามแนวคิดนี้ ตั้งแต่ปี 2529 ได้พัฒนามาเป็นทฤษฎีใหม่ที่ประกาศจริง ๆ ในปี 2537 นับเป็นการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติเป็นโครงการ แรก ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มองเห็น ความสำคัญและความเหมาะสมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศทั้งระบบ จึงได้ กำหนดให้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ นั่นคือ ยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างอย่างมั่นคง นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมี คุณภาพและยั่งยืน แนวคิดนี้ได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545 – 2549)

สาระสำคัญของการประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติจริง พอสรุปได้ดังนี้ (กอบศักดิ์ ภูตระกูล 2549 : 90 – 100)

เศรษฐกิจพอเพียง – แนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ

จากที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชน ในถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศอยู่เสมอ และดำเนินการวิจัยในโครงการต่าง ๆ จำนวนมากในพื้นที่ที่หลากหลายของไทย โดยทรงจัดตั้งศูนย์ศึกษาในภาคต่าง ๆ เพื่อวิจัยแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสมกับภูมิภาคนั้น ๆ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง จากทุกข์สุขของประชาชน กลับกรองความรู้ขึ้นเป็นหลักการพัฒนาประเทศไปในทางสายกลาง อย่างพอประมาณ สมดุลเป็นลำดับขั้น ซึ่งรวมไปถึงหลักการทำการเกษตรอย่างยั่งยืน อันก่อรูปเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศ ที่นักพัฒนาในประเทศต่าง ๆ สามารถนำข้อเสนอแนะ และแนวปฏิบัติของประเทศไทยประยุกต์ใช้งานพัฒนาประเทศของตนได้

เมื่อ 28 ปีที่แล้ว ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นครั้งแรกว่า “การพัฒนานั้นไม่จำเป็นที่จะต้องรุ่งเรืองอย่างยอด หากเราสามารถรักษาความพออยู่พอกินได้ก็นับว่ายอดยิ่งยอด” ซึ่งเป็นการพระราชทานกรอบแนวความคิดใหม่ในการพัฒนาประเทศที่แตกต่างไปจากสิ่งทีประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติอยู่ในขณะนั้น กล่าวคือไม่มุ่งเน้นแต่จะเพิ่มรายได้ของประเทศโดยรวมแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชวินิจฉัยจากที่ได้เสด็จไปเยี่ยมประชาชนทั่วประเทศอยู่เสมอ ๆ ว่า “การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอสมควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จจากเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติได้เข้ากับสภาวะของประเทศและของประชาชนด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวไปในที่สุด ดังเช่นอารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้

หากจะกล่าวแล้ว แนวทางการพัฒนาประเทศตามกระแสพระราชดำริดังกล่าวเป็นการพัฒนาแบบ “ล่างพร้อมบน ชนบทพร้อมเมือง” ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสมดุลในระบบเศรษฐกิจโดย “การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะมีผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน” ซึ่งเป็นการวางรากฐานอันสำคัญมั่นคงให้กับการพัฒนาประเทศโดยรวมอย่างแท้จริง เป็นการแก้เหตุของปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่หลายคนและหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ละเลยไป ในช่วงที่ผ่านมา ดังมีพระราชดำริเพิ่มเติมระหว่างที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้ นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงอยู่ได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มด้วยซ้ำไป”

ในด้านการพัฒนาประเทศในระดับมหภาคนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า “ความจริงเคยพูดอยู่เสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน” ทั้งนี้ “การอยู่พอมีพอกินนั้นไม่ได้หมายความว่าไม่มี ความก้าวหน้ามันจะมีความก้าวหน้าแค่พอประมาณ ถ้าก้าวหน้าเร็วเกินไป ไปวิ่งขึ้นเขายังไม่ทันถึงยอดเขาหัวใจวายแล้วก็หล่นจากเขาลงมา หล่นลงมาบางที่ทับคนอื่น ทำให้คนอื่นต้องหล่นไปด้วยอันนี้เดือดร้อน”

ซึ่งต่อมาในช่วงที่ประเทศต้องประสบวิกฤตครั้งรุนแรงที่สุดนับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่ปวงชนชาวไทยเป็นล้นยิ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานสรุปหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการครองตนครองชีวิตสำหรับชนชาวไทย และเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายของรัฐ เมื่อปลายปี พ.ศ.2542 ดังนี้

“ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหาร ประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลก ยุค

โลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการในทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องสร้างเสริมพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีค่านิยมในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี “กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงมีหลักสำคัญทางเศรษฐศาสตร์ 3 ประการคือ 1)ความพอประมาณ 2)ความมีเหตุผล และ 3) การสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง – เกษตรทฤษฎีใหม่

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบการดำรงชีพ ที่สามารถไปประยุกต์ใช้ในระดับต่าง ๆ จากในชนบทถึงในเมือง จากผู้มีรายได้น้อยถึงผู้มีรายได้สูง จากภาคเอกชนถึงภาครัฐและเป็นกรอบการพัฒนาประเทศที่ช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน โดยเฉพาะปัญหาความยากจนที่อยู่ในพื้นที่บางส่วนของชนบท

ส่วนใหญ่แล้ว พื้นที่ความยากจนของไทยจะอยู่ในพื้นที่การเกษตรที่ขาดแคลนแหล่งน้ำ และการชลประทานโดยเฉพาะในที่ห่างไกลจากกรุงเทพ ฯ และทำเรือเนื่องจากเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวเป็นผู้ปลูกรายย่อยที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลัก และได้รับผลกระทบจากความไม่แน่นอนของฤดูกาลและการผลิต รวมทั้งผลกระทบจากราคาสินค้าเกษตรที่เปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างรวดเร็วตามกลไกตลาดโลกอยู่เสมอ เมื่อราคาพุ่งสูงขึ้น เกษตรกรจะหันมาปลูกพืชดังกล่าว แต่ก็มักจะซ้ำไปครั้นเริ่มปลูกราคาก็เริ่มตกลง ทำให้ไม่ได้รับผลประโยชน์จากราคาดังกล่าว ท้ายสุดเมื่อราคาต่ำลงก็ต้องเลิกการผลิต เนื่องจากได้ไม่คุ้มทุน ไม่คุ้มค่าขนส่งและต้นทุนด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ เกษตรกรมักปลูกพืชเชิงเดี่ยวแทนที่จะทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเน้นความพอประมาณ ความสมดุลเป็นหลัก ทำให้ขาดภูมิคุ้มกันในตัวไม่สามารถเลี้ยงชีพอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ถ้าเป็นเช่นนี้แล้วเกษตรกรที่อยู่ในที่ที่ห่างไกลต้องพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลัก มีทางเลือกอะไรในการดำรงชีวิต ประเทศไทยมีทางเลือกอย่างไรในการพัฒนาประเทศ และเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศได้อย่างไร

เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักที่ปลูกได้เกือบทุกพื้นที่ของไทย เกษตรกรปลูกข้าวทั้งเพื่อบริโภคเองและเพื่อขายในตลาด แต่หลายคนอาจจะเข้าใจผิดเห็นว่าเกษตรกรควรปลูกข้าวเฉพาะข้าวหอมมะลิเพื่อส่งขายตัวเมืองหรือส่งขายตลาดโลกแต่เพียงอย่างเดียว เพราะจะได้ราคาที่ดีกว่าหากเกษตรกรทำเช่นนี้แล้ว เขาจะขายข้าวทั้งหมดที่ได้จากการเพาะปลูกแล้วนำเงินบางส่วนมาซื้อข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระจากความไม่แน่นอนของระดับราคาทั้งสองด้าน กลายเป็นความเสี่ยงทั้งทางด้านรายได้และรายจ่ายในการดำรงชีพ เป็นเหตุให้มีหนี้สินหรือหมดตัว โดยเฉพาะในฤดูกาลที่สภาพแวดล้อมและภาวะตลาดไม่เอื้ออำนวย แต่ในทางกลับกันสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวและเก็บส่วนหนึ่งไว้สำหรับการบริโภคของตนเอง เขาก็จะมีภูมิคุ้มกันในตัว ไม่ต้องถูกกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของราคาในท้องตลาด เมื่อมีความมั่นคงด้านอาหารมีฐานะพอควร ก็สามารถใช้เวลาที่เหลืออยู่ เลือกที่จะผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนหรือเพื่อขายในตลาดโดยอาจเลี้ยง หมู ไก่ ปลา สัตว์อื่น ๆ ตลอดจนจนปลูกผัก ผลไม้ ทำการจักสานหรือทอผ้า ตลอดจนจนเริ่มเก็บออมเพื่ออนาคต ภายใต้หลักความพอประมาณ โดยพยายามกระจายความเสี่ยงของปัจจัยที่อยู่นอกเหนือจากความควบคุมของตน และหลีกเลี่ยงที่จะมุ่งปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงที่สุดแต่เพียงอย่างเดียว

จากมุมมองดังกล่าว เราจะเห็นแนวทางใหม่ที่จะใช้พัฒนาประเทศได้ชัดเจนขึ้น ประเทศไทยเราต้องส่งออกสินค้า ซึ่งรวมถึงสินค้าเกษตรบางประเภท เพื่อหาเงินตราต่างประเทศมาซื้อสินค้านำเข้าที่จำเป็นที่เราไม่สามารถผลิตเองได้ อีกทั้งเพื่อรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพเศรษฐกิจด้านการต่างประเทศ ดังนั้นสินค้าส่งออกเหล่านี้ต้องแข่งขันในตลาดโลก โดยไม่อาศัยความช่วยเหลือด้านค่าการพยุงราคาจากรัฐบาล ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวในการกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ สินค้าเกษตรที่ผลิตส่งออก ควรอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม มีพื้นที่ดินอุดมสมบูรณ์ ใกล้เคียงคมนาคมโดยเฉพาะท่าเรือ ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการขนส่ง และเพิ่มขีดความสามารถที่จะแข่งขันในตลาดโลกส่วนเกษตรกรในพื้นที่ห่างไกลและมีต้นทุนการขนส่งสูง ควรมุ่งสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้น มุ่งผลิตเพื่อการบริโภคภายในและสร้างภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อรองรับ

ผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ด้วยเหตุนี้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่สมดุลในทุกระดับ ครอบคลุมทั้งการพัฒนาให้ก้าวทันและแข่งขันได้ได้กระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาเพื่อสร้างความพออยู่พอกินในพื้นที่ชนบทยากจนพร้อม ๆ กัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวปฏิบัติเรื่องการเกษตรทฤษฎีใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2537 และปี พ.ศ. 2538 เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการเกษตรในชนบทให้มีความพอเพียงพอกินพอใช้ สามารถยืนอยู่บนขาตนเอง และเป็นทางเลือกในการดำรงชีพของเกษตรกรแทนการมุ่งทำการเกษตรเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งในอดีตนำไปสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยว และในหลายพื้นที่ไม่ช่วยแก้ไขปัญหาค่าความยากจน แต่กลับจะทำให้ปัญหาเลวร้ายลง สร้างภาระหนี้สินให้กับเกษตรกร ตลอดจนทำลายคุณภาพดิน ทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรอย่างยั่งยืนได้ ทั้งนี้เกษตรทฤษฎีใหม่ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 3 ขั้นตอนคือ

1. ในขั้นแรก เป้าหมายหลัก คือ ให้เกษตรกรเลี้ยงตนเองได้ (Self – sufficiency) โดยเฉพาะการปลูกข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน หากอุปสรรคสำคัญ คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ก็ควรแก้ไขโดยขุดบ่อน้ำในที่ดินของตน เพื่อให้มีน้ำเพียงพอกับการเกษตรและการใช้ครัวเรือนซึ่งอาจจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ทางกรหรือแหล่งอื่น ๆ ช่วยขุดอ่างเก็บน้ำที่มีต้นทุนสูง แต่ค่าดำเนินการในรายวันนั้นเป็นส่วนไม่สิ้นเปลือง เกษตรกรสามารถรับภาระเองได้
2. ในขั้นที่สอง เกษตรกรควรรวมพลังในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ เพื่อลดต้นทุนการผลิตเพื่อการจำหน่าย การเก็บออม สวัสดิการสังคม เมื่อรวมกันเป็นกลุ่ม ก็จะสามารถต่อรองด้านการตลาดและขยายผลผลิตส่วนเกินเข้าสู่ตลาดได้ง่ายขึ้น
3. ในขั้นที่สาม สำหรับชุมชนที่พัฒนาแล้ว สามารถอาศัยความร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) กับแหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ขยายกิจการ เพื่อผลผลิตและเพิ่มการค้าขาย โดยตั้งและบริหารโรงสีข้าว และร้านสหกรณ์ เป็นต้น

การเกษตรทฤษฎีใหม่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของชนบทไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในภาคอีสานที่มีแหล่งน้ำจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่การเกษตรสำหรับภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีข้อจำกัดเรื่องที่ดิน หรือมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ดีอยู่แล้ว ก็สามารถนำหลักเกษตรทฤษฎีใหม่มายึดถือเป็นหลักปฏิบัติได้เช่นกัน โดยละขั้นตอนการขุดบ่อน้ำซึ่งมีอยู่แล้ว มุ่ง

ทำการเกษตรที่ยั่งยืนเพื่อความพอมีพอกิน เลี้ยงดูตัวเองได้ในขั้นต้น สร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองให้เกิดขึ้นโดยการกระจายความเสี่ยงในกลุ่มสินค้าที่ผลิตไว้เพื่อส่งขาย และพยายามลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นเช่น สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดร. ธันวาท จิตต์สงวน แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ทำการศึกษารวบรวมรูปแบบต่าง ๆ ของเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยเป็นการเพิ่มเติม พบว่า นอกเหนือจากเกษตรทฤษฎีใหม่แล้วยังมีเกษตรยั่งยืนอีก 4 รูปแบบคือ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ และเกษตรธรรมชาติ ซึ่งเกษตรกรสามารถเลือกนำไปประยุกต์เพื่อดำรงชีพอย่างเหมาะสมในพื้นที่ต่าง ๆ ของการเกษตรแบบยั่งยืน ล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้ปรัชญาที่ว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่าด้วยกระบวนการพัฒนาที่มีเหตุผลพอดีประมาณ เป็นระบบขั้นตอน ยืดสายกลาง ไม่รีบร้อนก้าวกระโดด และมีการสร้างภูมิคุ้มกันความเสี่ยงภัยอันอาจจะเกิดขึ้นได้ในยามวิกฤติ” สอดคล้องกับกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับวนเกษตร ที่พระราชทานที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2524 ความว่า “ประชาชนนั้นฉลาดประชาชนมีความรู้ ทั้งคนที่อยู่บนภูเขา และคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้ว ... เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำการเกษตร เขารู้ว่าตรงไหนควรเก็บไม้ไว้ แต่ที่เสียไปก็เพราะพวกที่ไม่รู้เรื่อง... (โดยเฉพาะผู้ที่) สิมว่าชีวิตเป็นไปได้ก็โดยที่ทำการเกษตรที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้ ในการพัฒนาประเทศไทยภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การศึกษาเพื่อพัฒนาการทำเกษตรแบบยั่งยืน สำหรับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารจึงเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาการเกษตรแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่มีความเสี่ยงสูง เพราะราคาที่มีความผันผวนไม่แน่นอน และการหารูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อให้การใช้ชีวิตในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นไปได้ จึงเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดกรอบการพัฒนาระดับชาติ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและบริการอันเป็นภาคเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จในอดีตและเราได้สนับสนุนมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งรวมถึงการเกษตรเพื่อส่งออก การแปรรูปผลผลิต การอุตสาหกรรม การบริการและการท่องเที่ยว โดยให้การส่งเสริมแต่ละกิจกรรมในพื้นที่ ๆ เหมาะสม ซึ่งถือต่อการแข่งขันในตลาดโลกต่อไป

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่าง ๆ

จากตัวอย่างการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ยากจนในชนบทข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาประเทศในระยะต่อไปนั้นจะต้องประกอบด้วยกลยุทธ์ 3 ระดับ ประกอบด้วย

1. กลยุทธ์เพื่อการอยู่รอดหรือความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศ ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกภิวัตน์ (Globalized framework) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างและรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจไทยในตลาดโลกนั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำไปพร้อมกับ การสร้างความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชน เพราะเป็นปัจจัยที่จะช่วยสร้างความเจริญรุ่งเรืองและความอยู่รอดของประเทศในระยะยาวและช่วยให้ประชาชนโดยรวมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งหมายความว่าเราจะต้องเรียนรู้และวางกรอบเพื่อรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งทางด้านสารสนเทศและวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมา เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศและพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศเราสำหรับแข่งขันของธุรกิจไทยอย่างต่อเนื่องที่ต้องทำ เช่นนี้ก็เพราะจำเป็นต้องแสวงหาเงินตราต่างประเทศมาเพื่อนำเข้าสินค้าที่จำเป็นที่ประเทศไทยผลิตเองไม่ได้ เช่น น้ำมัน เป็นต้น

2. กรอบการพัฒนาระดับประเทศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (National Strategies for Sustainable Development) ซึ่งรวมถึงการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่รัดกุมเหมาะสม และการประสานงานอย่างใกล้ชิดของหน่วยงาน ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศซึ่งจากประสบการณ์ในอดีตของไทยพบว่า การสร้างเสถียรภาพให้กับเศรษฐกิจนับเป็นหลักสำคัญยิ่งในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะนั้นประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาเงินเฟ้อสูง ปัญหาการขาดดุลการคลังต่อเนื่อง ปัญหาการส่งออกต่ำ ตลอดจนปัญหาค่าเงินขาดเสถียรภาพ ดังนั้น วินัยการเงินการคลังที่รัดกุม และการวางกรอบนโยบายเศรษฐกิจที่เหมาะสม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจทั้งภายในและภายนอกประเทศให้เกิดขึ้น และจากการที่องค์กรหลักทางเศรษฐกิจ 4 แห่ง กล่าวคือ กระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงได้แก้ไขปัญหาลุล่วงนำมาซึ่งเสถียรภาพในระดับมหภาค และเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อให้ไทยสามารถขยายตัวอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ในช่วงต่อมาเมื่อมีนโยบายเศรษฐกิจที่สร้างเสถียรภาพและสร้างความเชื่อถือได้แล้ว ก็จะสามารถกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นไปตามศักยภาพพื้นที่แต่ละแห่งได้อย่างเหมาะสม

3. แผนปฏิบัติการในการพัฒนาระดับท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร (Local Solutions Based on Appropriate Resources) เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่แฝงเร้นในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเน้นความร่วมมือของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในชุมชน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความพอเพียง พอมีพอกิน เลี้ยงตนเองได้ มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรหรือ กลุ่มเกษตรกรสามารถขยายผลผลิตของตนทั้งด้านปริมาณ และประเภทส่งขายตลาดที่เหมาะสมของเกษตรกร เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในขั้นต่อไป ซึ่งชุมชนที่เข้มแข็งจะเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมการเกษตรอุตสาหกรรม และบริการที่สามารถแข่งขันในเชิงการค้ากับโลกได้ เพราะมีความได้เปรียบกับผู้ผลิตอื่น ๆ ในโลกอันสืบเนื่องมาจากสภาพการผลิตที่เหมาะสม

สุเมธ ตันติเวชกุล และ สุทิน ลิ้มปิยะชาติ (2549) ได้เสนอว่า เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับสังคมทุกระดับ ดังนี้

1. **ระดับคนทุกวัย ทุกศาสนา** สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) สอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม 3) ไม่ทำการใด ๆ ที่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น 4) ไม่พึ่งพ้อทำอะไรที่เกินตนเอง 5) รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังของตน และ 6) ดำเนินชีวิตทางสายกลาง

2. **ระดับบุคคล/ ครอบครัว** สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) สามารถทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้าน ได้แก่ จิตใจ สังคม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) รู้จักคำว่า “พอ” และไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) พยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ และ 4) มีความสุขและความพึงพอใจกับชีวิตที่พอเพียงยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

3. **ระดับเจ้าหน้าที่ของรัฐ** สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ต้องมีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ และ 2) การจัดเตรียมนโยบาย แผนงานหรือโครงการต่างๆ ต้องสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจควบคู่กันไป

4. ระดับนักธุรกิจ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) สามารถกู้เงินมาลงทุนได้ เพื่อให้มีรายได้และต้องสามารถใช้หนี้ได้ 2) ต้องมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียรอดทน และรับผิดชอบต่อสังคม โดยพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต และ 3) รักษาความสมดุลในการแบ่งปันผลประโยชน์ของธุรกิจในระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พนักงาน บริษัท ผู้บริโภคและสังคมโดยรวม

5. ระดับนักการเมือง สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายการออกกฎหมาย และข้อบัญญัติต่าง ๆ หรือดำเนินวิถีทางการเมืองให้ยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและผลประโยชน์ของส่วนรวม และ 2) มีทัศนคติและความคิดที่ดีบนพื้นฐานของความพอเพียง สุจริต มีความเพียร และมีสติในการทำกิจการต่าง ๆ

6.ระดับครูอาจารย์ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ถ่ายทอดปลูกฝังความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เด็กและเยาวชน 2) สอนให้คิดเป็น เข้าใจในหลักเหตุผล และ 3) มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป

7. ระดับชุมชน สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชน 2) มีความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิกให้เกิดพลังทางสังคม และ 3) พัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

8. ระดับรัฐหรือระดับประเทศ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1)ชุมชน/สังคมหลาย ๆ แห่งร่วมมือกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียงและพร้อมก่อนจึงค่อย ๆ ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นไปตามลำดับ ต่อไป

9. ในการกำหนดนโยบายการคลัง สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1)มีความพอดีไม่มากเกินไปจนกระทบเสถียรภาพไม่น้อยเกินไปจนทำให้เศรษฐกิจซบเซา 2) มีเหตุผลและคล่องตัว 3) ทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ประเมินสถานการณ์รอบคอบ 4) ป้องกันปัญหาก่อนที่จะรุนแรงขึ้น และ 5) ดอกเบี้ยและอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศมีความพอดี ไม่สูงไม่ต่ำจนเกินไป

10. ในการพัฒนาระบบการศึกษาไทย สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้

1)ควรมุ่งไปสู่การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดสติปัญญา ความรอบรู้และศีลธรรมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและพอเพียง

2) สร้างระบบการศึกษาให้กับคนทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย 3) คำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

การประยุกต์นำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้มีสาระสำคัญ ดังนี้ (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ,2550)

- 1) โดยพื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองเป็นหลัก การทำอะไรอย่างเป็นขั้นตอนรอบคอบระมัดระวัง
- 2) พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะพอควร ความสมเหตุสมผล และการพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง
- 3) การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุลในแต่ละสัดส่วนแต่ละระดับ
- 4) ครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงเศรษฐกิจ ซึ่งแต่ละด้านมี ดังนี้ 1) ด้านจิตใจ ได้แก่ มีจิตใจเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ส่วนร่วม 2) ด้านสังคม ได้แก่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบครอบ เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และ 4) ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม (ภูมิสังคม) พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านเองก่อน ก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก

การพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กลไกตลาดเพียงอย่างเดียว จะไม่สามารถช่วยให้ประเทศด้อยพัฒนาพ้นจากวัฏจักรความยากจนได้ ซึ่งในกรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน กลไกตลาดเป็นหัวใจของความสำเร็จที่ช่วยเศรษฐกิจไทยขยายตัวและลดปัญหาความยากจนในช่วงที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ความไม่แน่นอนของความต้องการสินค้า สภาพภูมิอากาศ และการผลิตได้ส่งผลให้กลไกตลาดกลับเป็นปัญหาอีกปัญหาหนึ่งของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้พยายามปรับเปลี่ยนการผลิตของตน เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของระดับราคาในช่วงสั้น ๆ ในกรณีนี้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ชี้แนะแนวทาง ที่จะช่วยบรรเทาแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัย ฝึกให้มีความ

พอประมาณ มุ่งผลระยะยาว สร้างตนเอง โดยเริ่มจากพื้นฐานที่มั่นคงด้านอาหารการกินภายใต้หลักเกษตรกรแบบยั่งยืน

ส่วนด้านรัฐ แม้รัฐจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ แต่บทบาทการดำเนินงานของรัฐเองก็มีข้อจำกัด จึงไม่ควรให้รัฐเข้ามาแทรกแซงมากเกินไป จากประสบการณ์ในอดีตเราพบว่าปัญหาความไม่แน่นอนของราคาสินค้าเกษตรเป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศต่าง ๆ พยายามแก้ไขทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ โดยประเทศต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งองค์การรักษาสถียรภาพด้านราคาระหว่างประเทศ เช่น ราคาดีบุก และราคาน้ำตาล ส่วนในระดับประเทศนั้นรัฐบาลจะเข้าแทรกแซงประกันราคาสินค้าตามแรงกดดันทางการเมือง ตามข้อเรียกร้องของประชาชน อย่างไรก็ตามการประกันระดับราคาให้กับสินค้าใดสินค้าหนึ่ง มักจะเป็นตัวอย่างให้ผู้ผลิตสินค้าอื่นๆ เอาอย่าง ซึ่งจะสร้างหนี้สินและสร้างภาระแก่รัฐบาลเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นประเทศกำลังพัฒนาที่มีความเปราะบางด้านฐานะการเงินการคลังอยู่แล้ว จะต้องระมัดระวังในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง การโอนอ่อนคล้อยตามกระแสเรียกร้อง จะบั่นทอนความเชื่อมั่นของนักลงทุนและสถาบันการเงินทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท้ายสุดนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจดังที่พบในหลายประเทศในช่วงที่ผ่านมา

จะเห็นได้ว่าหน้าที่หลักของรัฐคือการรักษาไว้ซึ่งวินัยการเงินการคลัง เพื่อให้ได้เสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ หากรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อสูง หรือต้องคอยระวังแก้ไขปัญหาค่าเงินอ่อนตัวอยู่เนือง ๆ การพัฒนาเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้นไม่ได้ ต่อเมื่อสร้างเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจขึ้นได้แล้ว รัฐบาลควรมีบทบาทดำเนินนโยบายและเข้ามาแทรกแซงเฉพาะในเรื่องที่สำคัญเท่านั้น โดยสร้างความเชื่อมั่นและเชื่อถือในแนวนโยบายของรัฐให้เกิดขึ้นภายใต้กรอบธรรมาภิบาลที่ดี ซึ่งการจะช่วยชดเชยข้อจำกัดของกลไกตลาด รัฐต้องระมัดระวังไม่เข้าแทรกแซงในเรื่องต่าง ๆ มากจนเกินไป แทรกแซงเฉพาะในกรณีที่ประโยชน์ของส่วนรวมเกี่ยวข้องอยู่เป็นอันมาก และมีวิธีการที่จะบริหารให้บรรลุเป้าหมายได้

การพัฒนาประเทศจึงเป็นการผสมผสานแนวทางและทฤษฎีต่าง ๆ อย่างสมดุลเหมาะสมดำเนินไปในทางสายกลางที่ไม่ปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตามกลไกตลาดแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามคงต้องพยายามเอื้อให้กลไกตลาดทำงานเป็นส่วนใหญ่ แต่ควรระวังไม่ให้

เป็นเหตุให้เกิดความไม่สมดุล ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาโดยรวมในภายหลัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระมหากรุณาธิคุณชี้แนะแนวทางให้ความช่วยเหลือที่รัฐบาลจะสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยมุ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการสร้างโอกาสให้กับประชาชน ให้สามารถทำมาหากิน ทำการเกษตร ทำการค้าเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่ของตน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของประเทศ ทั้งนี้กลุ่มพัฒนาชุมชนองค์กรต่าง ๆ ตลอดจนบริษัทขนาดใหญ่สามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่เช่นกัน โดยช่วยเสริมในด้านต่าง ๆ ที่รัฐมีข้อจำกัด ซึ่งจะช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม และเป็นช่องทางที่ผู้มีฐานะดีจะช่วยเหลือผู้ที่ยังขาดแคลนเพิ่มเติมจากที่ได้ช่วยผ่านระบบภาษีอากรอยู่แล้ว

การพัฒนาประเทศภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือ New Paradigm ที่เราจะใช้เป็นกรอบในการพัฒนาประเทศจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจระบบเศรษฐกิจโลกเป็นอย่างดี ทั้งด้านประโยชน์และปัญหาที่แฝงเร้นตามมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยนำความเข้าใจดังกล่าวมาประกอบการวางนโยบาย ซึ่งในประเด็นนี้ “การเป็นเสือตัวใหม่โดยเร็ว” ไม่ใช่เรื่องสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับพัฒนาที่เน้นความพอเพียง พอประมาณ การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันตัวเอง ตลอดจนการวางแผนปฏิบัติการในระดับรากหญ้า เพื่อพัฒนาท้องถิ่นตามความเหมาะสมของทรัพยากร ให้เป็นรากฐานการพัฒนาประเทศโดยรวม โดยหารูปแบบการพัฒนาให้เหมาะสมกับปัญหาในแต่ละท้องถิ่นและภูมิภาค

ด้วยแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ ประเทศไทยเราจะก้าวเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ด้วยความมั่นใจซึ่งหากนักเศรษฐศาสตร์ไทยจะช่วยกันศึกษา ช่วยกันประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่าง ๆ ที่ตนชำนาญแล้ว ประเทศไทยเราก็จะมีโอกาสดีที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้กับประเทศกำลังพัฒนาที่ยังพยายามคลำหาแนวทางที่ถูกต้องอยู่ในขณะนี้

ถึงแม้ว่าในขณะนี้ หน่วยงานราชการที่สำคัญของรัฐคือสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จะได้น้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาฉบับที่ 9 ก็ตาม แต่ยังคงขาดความรู้ ความคิด และแนวปฏิบัติ

ที่เป็นรูปธรรมที่จะนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้กับกิจการเศรษฐกิจสาขาอื่น (นอกเหนือจากการเกษตร) และนอกจากนั้นแล้วเรายังขาดความรู้เรื่องของการจัดการให้เกิดผลดีตามแนวพระราชดำริดังกล่าวอีกด้วย

เกี่ยวกับการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ยังมีความเป็นต้องแสวงหาองค์ความรู้ในเชิงปฏิบัติมาเพิ่มเติมให้ครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาอื่น ๆ ด้วย เช่น อภิชาติ พันธเสน และคณะ (2546) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ได้พบองค์ความรู้เรื่องแนวทางจัดการธุรกิจดังกล่าว 9 ประการ และในการวิจัยครั้งนี้ ได้มีข้อสงสัยต่อไปอีกว่ากิจกรรมธุรกิจชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนน่าจะมีแนวทางประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ อย่างไร จึงเป็นหน้าที่ของงานวิจัยฉบับนี้จะต้องแสวงหาคำตอบในเรื่องนี้ให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้ในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับการดำเนินธุรกิจนอกภาคเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการธุรกิจของชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนซึ่งนับว่ามีพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ของประเทศไทยอย่างมากเหมือนกัน

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสำหรับสังคมแต่ละระดับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานต่าง ๆ ในสังคมอย่างกว้างขวาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานของชีวิตเป็นรากฐานของความมั่นคงของแผ่นดินเปรียบเสมือนเสาเข็มที่รองรับบ้านเรือนเอาไว้ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2549 : 112)

แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมได้ทุกระดับ ขออย่าว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่ใช้เฉพาะกับภาคเกษตร หรือยึดหลักทฤษฎีใหม่เพียงอย่างเดียว แต่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการแห่งการดำรงชีวิตจึงปรับใช้ได้กับทุกระดับของบุคคลในสังคม ในเรื่องการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 117 - 128) ได้กล่าวสรุปไว้เป็นระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ระดับบุคคล / ครอบครัว

- สามารถให้ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้านคือ
 1. จิตใจ
 2. สังคม
 3. เทคโนโลยี
 4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 5. เศรษฐกิจ
- รู้จักคำว่า “พอ” และไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- พยายามพัฒนาตนเองเพิ่มเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชำนาญ
- มีความสุขและพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึดเส้นทางสายกลางในการดำรงชีวิต

ระดับชุมชน ชุมชนประกอบด้วยบุคคล ครอบครัวที่มีความพอเพียงแล้ว ชุมชนก็สามารถประยุกต์หลักการนี้ได้โดย

- รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม อาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชน
- เอื้อเฟื้อ อาทรระหว่างสมาชิกในชุมชนทำให้เกิดพลังทางสังคม
- พัฒนาไปสู่การเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชน

ระดับรัฐหรือประเทศ ประกอบด้วยชุมชนที่เข้มแข็งมีความพอเพียง ชุมชนเลี้ยงตัวเองได้ดูแลตนเองได้ รัฐพึงประยุกต์ใช้แนวทางดังนี้

- ชุมชน / สังคมหลาย ๆ แห่ง ร่วมมือกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
- วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง และพร้อมก่อนจึงค่อย ๆ ดำเนินเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ๆ ต่อไป

สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2549) ได้เสนอผลการวิจัยโดยสรุปว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์ การเชื่อมโยงโลกาภิวัตน์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน วันที่ 31 พฤษภาคม 2549 และ 2 มิถุนายน 2549 รวม 3 ตอน สารสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ (สุวิทย์ เมษินทรีย์ 2549 : มติชน หน้า 20)

การจะอยู่อย่างมีความสุขอย่างเต็มภาคภูมิในกระแสโลกาภิวัตน์ได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นต้องเป็นทุนนิยมอย่างสุดโต่ง แต่ภายใต้ระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์เราต้องสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับภาคเอกชนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทถึง 80 - 90 % ให้มีความเข้มแข็งสมานฉันท์ จัดความยากจนและความด้อยโอกาสให้หมดไป ดุลยภาพระหว่างความสมานฉันท์ในสังคมกับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศในเวทีโลก เป็นสิ่งสำคัญมาก

ประเทศไทย ต้องทบทวนหาดุลยภาพใหม่ที่เน้นดุลยภาพเชิงพลวัตในการสร้างสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับชุมชนวิวัตน์เศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นหลักยึดก่อนจะลงมือทำกิจการอะไรก็ตาม หลักเศรษฐกิจพอเพียงมี 3 ประการ คือ 1) ภูมิคุ้มกันดี 2) มีการประมาณตน 3) ใช้องค์ความรู้ใช้สติและปัญญา หลักการนี้นำไปใช้ในการสร้างพลัง 4 พลังขับเคลื่อนสังคมได้คือ 1)พลังความเข้มแข็งของชุมชน 2)พลังความสามัคคีในการแข่งขัน 3)พลังสมานฉันท์ 4)พลังโลกาภิวัตน์

ในมิติของการพัฒนานั้น จุดเน้นสำคัญคือต้องมองไปที่ความสมดุล คือ ทั้งพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมและการพัฒนาทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ควบคู่กันไปด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือองค์ความรู้ ความรอบคอบ ความรู้เท่าทัน ทุกอย่างต้องฝึกไว้ในตัวของปัจเจกบุคคล หรือทุนมนุษย์เสียก่อน นั่นคือเราต้องไม่ลืมการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนได้ คือต้องทำให้ชุมชนเกิดพลังอำนาจ (Empower) ให้ชุมชนสามารถยืนอยู่บนขาของตนเองได้ หลังจากพึ่งพาตนเองได้แล้วจึงขยายไปสู่ระดับครัวเรือนไปสู่ระดับหมู่บ้าน แล้วจึงพัฒนาเครือข่ายรวมกลุ่มกันเป็นพลังใหญ่ขึ้นไป

ในอีกด้านหนึ่งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาใช้กับภาคเอกชน ตั้งแต่เรื่องการให้สามารถยืนด้วยขาตนเองได้ไม่ก้ำกึ่งนี้ย่อมสิ้นจนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้กิจการต่าง ๆ สามารถผนึกกำลังกันตั้งแต่แหล่งส่งวัตถุดิบ (ต้นน้ำ) ไปจนถึงผู้ขายผลิตภัณฑ์ (ปลายน้ำ) จนเป็นเครือข่ายของกันและกัน

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของความรู้ความสามารถ 4 ตัวที่สำคัญคือ

1. รู้ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก
2. รู้กาล เวลา ทำกิจการให้เหมาะสมกับเวลา
3. รู้งาน คือ รู้ว่าจะต้องทำงานใดกับชุมชนใด
4. รู้คน คือ รู้จักพัฒนาคน และใช้คนให้เกิดประสิทธิภาพ

เพราะฉะนั้นการยึดหลักการส่งเสริมความเจริญแบบค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระวัง ประหยัด ป้องกันการผิดพลาด ถือเป็นหลักคิดที่ดีมาก

การพัฒนาขั้นที่ 2 ต้องพัฒนาให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับโลกได้ให้ชุมชนอยู่บนขาของตนได้ และมีความเป็นประชาธิปไตย เพราะชุมชนมี 3 P คือ People, Place และ product การที่ประชาชนในชุมชนสามารถผลิตสินค้าได้โดยปัญญาของเขา เป็นการรักษาวัฒนธรรมของเขาให้เกิดการพัฒนาด้วย นั่นคือการ Preservation of Culture ควบคู่กับ Cultural Commercialization ไปด้วย หมายถึงการรักษาวัฒนธรรมคู่ไปกับการขายสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมของตนไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกด้วย

ตัวอย่างการพัฒนาดังกล่าวมาแล้ว คือโครงการหลวงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำเป็นตัวอย่างมาแล้ว ดังนั้นเราควรจะพัฒนาประเทศไทยไปด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือให้คนไทยรู้ทัน รู้กาล รู้งาน รู้คน อันจะขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างยั่งยืนในเวทีโลกได้ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล (2549 : 124 – 125) ได้สรุปบทวิเคราะห์หลักการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสนอแนวทางการกำหนดนโยบายของประเทศไว้ดังนี้

ตัวอย่างการกำหนดนโยบายการเงินการคลัง ได้แก่

- ความพอดี เช่น กำหนดเป้าหมายปริมาณเงินต้องไม่มากเกินไปจนเป็นผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและ ไม่น้อยเกินไปจนทำให้เศรษฐกิจซบเซา
- ความมีเหตุผลและความคล่องตัว ต้องสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีเหตุผลและคล่องตัว

- ระมัดระวังการเปลี่ยนแนวนโยบายการเงินการคลัง ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยประเมินสถานการณ์อย่างรอบคอบ
- การป้องกันปัญหาที่อาจจะรุนแรงขึ้น ต้องพิจารณาถึงปัญหาในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต
- การจัดการดอกเบี้ยหรือการจัดการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ควรอยู่บนพื้นฐานของควมมีเหตุผล ความพอดีไม่สูงไม่ต่ำจนเกินไป

ตัวอย่างนโยบายการพัฒนาาระบบการศึกษาไทย บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ควรมุ่งไปสู่การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดสติปัญญาความรอบรู้ และศีลธรรมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและพอเพียง

เนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจใหม่ และสังคมใหม่ที่เน้นเรื่องความรู้กันมาก จึงต้องสร้างระบบการศึกษาให้กับคนทุกคน ตั้งแต่เกิดจนตาย ต้องคำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน โลกข้างหน้าเป็นโลกของการเปลี่ยนแปลง ต้องสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งการที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาถือเป็นวิธีที่ดีที่สุด ในการจัดการความยากจนต้องกำหนดความสำคัญของการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาในทุกด้านทั้งด้านการเมือง และการเกษตร

แนวคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) หมายถึง การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่ 7 คน ขึ้นไป เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการกิน การอยู่ การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการ ชุมชน กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่ป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเกิดการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ความหมายของการประกอบการเพื่อการจัดการ "ทุนของชุมชน" อย่าง สร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง

วิสาหกิจชุมชนอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1.วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน อันได้แก่ การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อกินเพื่อใช้ในชุมชน เพื่อให้ ครอบครัวพึ่งตนเองได้ ให้ชุมชนเกิดความพอเพียงอย่างน้อยให้พออยู่พอกิน หรือพอกินพอใช้ เมื่อลด รายจ่าย รายได้ก็เพิ่มขึ้น แปลว่า แม้ทำเพื่อกินเองใช้เองก็ทำให้เกิดรายได้เหมือนกัน และน่าจะดีกว่าอีก เพราะถ้ามุ่งแต่เพิ่มรายได้ โดยไม่เน้นการทำทดแทนการซื้อ เราก็จะมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ ซึ่งก็คือ ที่มา ของปัญหาหนี้สินหรือสถานการณ์ "ชักหน้าไม่ถึงหลัง" ของผู้คนในขณะนั้น

2.วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า อันได้แก่ การนำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นเข้าสู่ตลาด บริโภค และรวมไปถึงผลผลิตทั่วไปที่เหลือกินเหลือใช้ในท้องถิ่นที่นำออกสู่ตลาดบริโภค โดยการปรับปรุง คุณภาพผลผลิต ทึบหน่อ การตลาด และการจัดวางต่าง ๆ เพื่อให้สามารถ "แข่งขัน" ได้ อย่างไรก็ตามก็ดี ชุมชนต้อง ไม่กระโดดข้ามขั้น ต้องพัฒนาจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้าทีละขั้น

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548 : 8) ได้ให้ความหมาย “วิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าการให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน “วิสาหกิจชุมชน” หมายถึง การจัดการ “ทุน” ของชุมชนและโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และวิทยา ว่องกุล (2545: 38-39) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้า และการเงิน และต้องการใช้ปัจจัยการผลิตให้เกิดดอกออกผล ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ คือ การสร้างรายได้และอาชีพด้านสังคมคือ การยึดโยง ร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน โดยกระบวนการประกอบการของชุมชน ในทัศนะดังกล่าว วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ด้านเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว วิสาหกิจจะเป็นเครื่องมือ ในการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคม ให้เข้มแข็ง เพื่อที่จะให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมส่วนอื่นๆ ได้ต่อยอดบนฐานที่เข้มแข็งที่คงทน ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและทุนนิยม

หลักเกณฑ์การบริหารและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการส่งเสริม

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการ ของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้นซึ่งกฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจรคือ 1. ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้การศึกษาวิจัย 2. ระดับสูงขึ้นไป ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัยเทคโนโลยีและการตลาด การสร้างความเชื่อถือทางธุรกิจและความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน 3. การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้ง การประกอบการการตลาดความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างเครือข่ายหรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคงให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.ssmwiki.org/index.php>. (วันที่ค้นข้อมูล: 30 มกราคม 2556)

มัณฑนา ข้าหาญ [10] ศึกษาการจัดการระบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนท้องถิ่นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล พบว่าการบริการจัดการธุรกิจชุมชนท้องถิ่นแบบชาวบ้านหรืออุตสาหกรรมภายในครอบครัวโดย 1) เนื้อหาที่บริหารและจัดการเป็นวิธีการปฏิบัติที่เคยสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและผู้ผลิตได้ดำเนินงานตามวิธีการเคยปฏิบัติมานั้นอย่างเป็นระบบคล้ายกับระบบการจัดการอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ในระบบสากล 2) วิธีการจัดการโดยผู้ผลิตจะดำเนินการด้วยตนเองเน้นในรายละเอียดวิธีการและขั้นตอนการปฏิบัติการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ 3) เงินทุน การจัดการคน วิธีปฏิบัติและตลาดปฏิบัติโดยสังเกตจากกลุ่มปฏิบัติงานที่มีอยู่ในขณะนั้นมัณฑนา ข้าหาญ, มปป. “การจัดการระบบการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล”. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.salahlanna.com/> (วันที่ค้นข้อมูล : 21 มกราคม 2553)

สมเกียรติ ศิลสุทธิและคณะ(2553) ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงแพะนม พบว่าการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ ได้แก่ด้านการบริหารจัดการองค์กร ควรมีหลักยึด 7 ประการคือ บริหารในรูปคณะกรรมการ เสียสละ มีความซื่อสัตย์และสร้างระบบการเงิน เลือคนที่เหมาะสมกับงานและสร้างทีมงาน ทุ่มเทการทำงาน และเรียนรู้ สร้างโอกาสให้สมาชิกและมีกระบวนการสร้างคนรุ่นใหม่ และมีจิตสำนึกสร้างแรงจูงใจควบคู่กับกฎระเบียบ

สหสา พลนิล(2554) ศึกษาแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสู่ความยั่งยืน พบว่า ด้านการบริหารกลุ่มการบริหารเงินลงทุนบริหารการตลาด บริหารการผลิต ตามแนว LIST AC to Sustainability of SMCEs Approach ดังนี้

L : Leader การพัฒนาผู้นำซึ่งเป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน I : Institutional การได้รับความร่วมมือจากภาคีพัฒนา S : Activity Supporting การสนับสนุนกิจกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม T :Transfer to Knowledge การสร้างทายาทสืบทอดความรู้ของกลุ่ม A : Administrationการบริหารกลุ่มวิสาหกิจชุมชนใช้หลัก 4 ด้านผลิตภัณฑ์ การตลาด บริหารกลุ่มบริหารเงินทุน C :Capital การพัฒนาทุน มีแรงงานการผลิตที่มีความรู้ภูมิปัญญาในการผลิตที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ

วิจิต นันทสุวรรณ. (2547) กล่าวว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการเพื่อจัดการ“ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเอง และความพอเพียงของครอบครัวและชุมชน และกล่าวว่า การประกอบการในลักษณะวิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการที่เชื่อมโยงการผลิตทางการเกษตร การแปรรูป และการตลาดของชุมชน เข้าเป็นกระบวนการเดียวกันไม่แยกส่วน และแบ่งบทบาทให้กับกลุ่มคนที่มีทักษะหรืออาชีพเฉพาะที่แตกต่างกัน กิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนมี 3 ระดับ คือ การสร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือน สร้างผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์เพื่อเพียงพอกับความต้องการระดับชุมชนและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองสังคมภายนอกชุมชนเป็นระดับก้าวหน้า ซึ่งตรงกับนโยบาย“หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”

เสรี พงศ์พิศ. (2546) กล่าวว่า “วิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบการขนาดเล็ก เพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนผสมผสานกับความรู้สากล

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน(2548) ระบุว่า “วิสาหกิจชุมชน” ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชนจากความหมายข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการของชุมชนในการผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งตนเอง

เสรี พงศ์พิศ (2546) กล่าวว่า องค์ประกอบหลักของวิสาหกิจชุมชนมี 7 ประการ คือ

1. ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการเอง
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น
3. ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเอง

4. ใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากล
5. ดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบ
6. มีการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนา
7. มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุด

จากแนวคิดวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยสรุปได้ว่าวิสาหกิจชุมชน” คือ การประกอบกิจการขนาดเล็ก เพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชน ในชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ทั้งนี้โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน

วิสาหกิจชุมชนเน้นที่เรื่องใดมากที่สุด

เน้นที่วิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด เพราะปัญหาที่ผ่านมาไม่ใช่เรื่องการผลิตซึ่งชุมชนผลิตอะไรได้มากจนไม่รู้จะขายที่ไหน ประเด็นวันนี้จึงไม่ได้อยู่ที่ "วิธีทำ" แต่อยู่ที่ "วิถีคิด" ต้องปรับวิถีคิด ใหม่ ถ้าทำแบบ "ปลูกพืชเดี่ยว" แต่ถ้าทำแบบเกษตรผสมผสานและวนเกษตรก็จะเน้นการทำวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้พอกินพอใช้ก่อน แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การจัดการเชิงธุรกิจ เมื่อพอเพียงและพึ่งตนเองได้ก็สามารถผลิตให้เหลือเพื่อตลาดได้ ถ้าเกิดขายไม่ได้ก็ไม่เสียหาย ถ้าขายได้ก็เป็นกำไร วิสาหกิจชุมชนไม่ได้เอาตลาด มาเป็นตัวตั้ง แต่เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่ได้ปฏิเสธตลาด แต่ไม่เอาตลาดเป็นเป้าหมาย อย่งไรก็ดี ถ้าหากคิดจะ นำผลผลิตออกสู่ตลาดตั้งแต่ต้นก็อาจทำได้ แต่ต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เกิดจากภูมิ ปัญญาท้องถิ่นที่อาจเรียกได้เป็น "สูตรเด็ดเคล็ดลับ" มาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทาง ชีวภาพหรือทรัพยากรในท้องถิ่น บวกกับความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม อย่งไรก็ดี ดี ควรเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ สร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งก่อน ทำกินทำใช้ก่อนทดแทนสิ่งที่ซื้อจากตลาดให้มากที่สุด และหากจะนำผลิตภัณฑ์ตัวเก่งออกสู่ตลาดก็ควรเรียนรู้จักการจัดการและกลไกของ ตลาดให้ดี และไม่หวังพึ่งพาตลาดเป็นหลักแต่พึ่งตนเองและพึ่งพากันเองมากกว่า

จุดแข็งของชุมชนเพื่อการทำวิสาหกิจชุมชนมีอะไรบ้าง

จุดแข็งของชุมชนมีอย่างน้อย 3 อย่าง คือ

1. ความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนยังมีป่า ๗ ดิน น้ำ ธรรมชาติที่มากด้วยสิ่งที่มีคุณค่าต่อชีวิต เป็นอาหาร เป็นยา เป็นของใช้ต่าง ๆ ถ้าหากค้นให้พบคุณค่า สิ่งเหล่านั้นก็จะมีมูลค่า เช่นหญ้าแห้วหมู หญ้า คา หญ้าแพรก ซึ่งคนยุคใหม่วันนี้เรียกกันว่า "วีชพีช" และพยายามทำลายด้วยสารเคมีก็ล้วนมีคุณค่าเป็นยา आयुर्वेदนะ เป็นยาขับปัสสาวะ ลดความดัน ยอดหญ้าแพรกยังเอามาซุบแป้ งทอดกันได้ และวัสดุดีที่สุดมาจาก ธรรมชาติ และธรรมชาติของไทยในเขตร้อนชื้นก็อุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าจะหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า แต่ก็ยังมีเหลืออยู่ไม่น้อย และหา รู้จัก ค้นหา มาประยุกต์และผสมผสานก็อาจได้สิ่งสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่มีคุณค่าและมูลค่า
3. เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน แม้ว่าอาจจะไม่เหมือนเดิม แต่ก็ยังมีเพียงพอให้ พี่ น ชื่นมา จนสามารถพึ่งพาอาศัยกัน ร่วมกันจัดการองค์การชุมชนและเครือข่ายในเชิงเศรษฐกิจร่วมกันจัดการทรัพยากร ผลผลิตต่าง ๆ แบ่งกันผลิตและร่วมกันบริโภค การผลิตของกินของใช้จะได้ไม่ล้นตลาด เกิดความพอเพียง ชุมชนพึ่งตนเองได้ พุดอีกนัยหนึ่ง ชุมชนมี "ทุน" สำคัญ ๆ อยู่ 3 ทุน ซึ่งเป็นจุดแข็งของตนเอง คือ ทุน ทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม

แนวคิดด้านธุรกิจชุมชน

ความหมายและลักษณะของธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมโดยอาศัยปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นกิจกรรมที่เป็นทั้งการผลิต และการบริการที่เกื้อกูลกัน เหมาะสมต่อวิถีชีวิตตลอดจนระบบนิเวศของแต่ละชุมชน ธุรกิจชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก โดยมุ่งหวังให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (Decision Making Process) ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การทำการผลิตไปจนถึงการจัดจำหน่าย เพื่อให้

สอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชน และเพื่อให้ชาวบ้านมีความพร้อมที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธุรกิจชุมชนเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน และเกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมของสถาบันต่าง ๆ ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน และฝ่ายวิชาการ ด้วยการเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาของชุมชนแต่ทั้งนี้หน่วยงานจากภายนอกเหล่านี้จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีต่าง ๆ มาสู่ชุมชนด้วย ธุรกิจชุมชนไม่มีรูปแบบตายตัวแน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ของแต่ละชุมชน ดังนั้นจึงสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ได้ นอกจากนี้การผลิตของธุรกิจชุมชนเป็นการผลิตที่มีได้มุ่งหวัง หรือเน้นผลตอบแทนในรูปของผลกำไรเท่านั้น หากแต่ยังเน้นให้ผลตอบแทนที่ได้รับกระจายไปสู่สมาชิกของชุมชนให้มากที่สุด นอกเหนือจากการใช้ไปเพื่อขยายกิจการในส่วนของการมีส่วนร่วมนั้นสมาชิกทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเสนอความคิดเห็นแต่การออกเสียงชี้ขาดเป็นไปตามจำนวนหุ้นที่แต่ละบุคคลถือครอง ทั้งนี้ สมาชิกในชุมชนจะต้องเลือกเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ในกรณีที่มีการจัดตั้งเป็นบริษัทสำหรับหัวใจของการดำเนินการในแนวทางเลือก “ธุรกิจชุมชน” ได้แก่ การพึ่งตนเองให้มากที่สุดทั้งในด้านการผลิต และที่สำคัญคือ ด้านการตลาด (ใจมานัส พลอยดี ,2540 : 18)

จากความหมายและลักษณะขององค์กรธุรกิจชุมชนดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า องค์กรธุรกิจชุมชนมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัวที่แตกต่างจากกิจกรรมอื่นของชุมชน และธุรกิจโดยทั่วไป กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมอื่นจะเห็นได้ว่า ตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรธุรกิจชุมชนมักจะเป็นตัวแปรจากภายนอกที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของชาวบ้านค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของตลาด การกำหนดราคา การติดตามข่าวสารข้อมูลจากภายนอก และเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจทั่วไปจะเห็นข้อแตกต่างในเรื่องของการทำกำไร แม้ว่าการทำองค์กรธุรกิจชุมชนจะต้องมีเป้าหมายอยู่ที่การทำกำไรเช่นเดียวกัน แต่ทว่า “กำไร” ก็มีใช้เป้าหมายเพียงประการเดียว เพราะนอกเหนือจากการกำไรแล้ว องค์กรธุรกิจชุมชนยังมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคน รวมทั้งต้องเป็นธุรกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, อ้างถึงในสมพันธ์ เตชะอธิก, 2504:46)

ในส่วนของการบริหารจัดการขององค์กรธุรกิจชุมชน ส่วนใหญ่จะเน้นระบบการบริหารจัดการ กลุ่มหรือองค์กรที่มีความสอดคล้องกับชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง และการร่วมมือกันในชุมชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกได้เรียนรู้การจัดการของกลุ่มในด้านต่าง ๆ (ขวัญสรวง อติโพธิ และ อนุชาติ พวงสำลี บรรณาธิการ, 2538:83)

องค์ประกอบขององค์กรธุรกิจชุมชน มีลักษณะคล้ายคลึงกับการจัดการธุรกิจ โดยทั่วไปที่มีการจัดการในด้านต่าง ๆ คือ การผลิต การแปรรูป การตลาด การเงิน การบัญชี การบริหารบุคลากร โดยผ่านกระบวนการจัดการคือ การวางแผน การจัดองค์กร การจัดบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการควบคุม ตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดลักษณะงานในธุรกิจทั้งไปแบ่งออกได้ดังนี้ (1) การผลิต (2) การตลาด (3) งานบุคลากร (4) การบัญชีและการควบคุม (5) การเงินและต้นทุนของกิจการ (6) งานสถิติและข้อมูล

นอกจากนั้น แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการธุรกิจชุมชน ที่แบ่งการจัดการออกเป็นการบริหารการผลิต การบริหารการตลาด การบริหารการเงิน การบริหารกำลังคนและการบริหารทั่วไป โดยมีกระบวนการในการจัดการที่สำคัญคือ การวางแผน การจัดระบบ การจัดกำลังคน การอำนวยความสะดวกและการควบคุมผลงาน (โปบุลย์ วัฒนศิริธรรม, อ้างถึงใน สมพันธ์ เตชะอธิก, 2540:127)

จากแนวคิดเหล่านี้ จะเห็นว่า ลักษณะการจัดการธุรกิจทั่วไป และการจัดการธุรกิจขององค์กรชุมชน มีส่วนคล้ายคลึงกันคือ มีการแบ่งลักษณะงานออกเป็นหลาย ๆ ด้าน ส่วนงานในแต่ละด้านจะแบ่งแยกออกไปละเอียดเพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับขนาดของกิจการ

เป้าหมายขององค์กรธุรกิจชุมชน

- 1) เพื่อมุ่งหวังผลกำไร ก่อไรเป็นผลตอบแทนกลับคืนให้กับกลุ่มชุมชน
- 2) เพื่อมุ่งหวังที่จะทำให้กิจการอยู่รอด เมื่อได้ลงทุนดำเนินการต่างมุ่งหวังให้กิจการดำเนินงานต่อไปอย่างต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก สามารถผลิตสินค้าใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดขยายสาขาเพิ่มลงทุนในธุรกิจใหม่ ทำให้กิจการมีฐานะและสินทรัพย์เพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

3) เพิ่มมุ่งหวังสนองความรับผิดชอบต่อสังคม องค์การธุรกิจชุมชนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมทั้งภายในและภายนอกกิจการ เช่นมีความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น พนักงาน ลูกค้า สิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ แหล่งชุมชน ไม่เอาัดเอาเปรียบ หรือสร้างปัญหาให้กับสังคม

ในประเทศที่มีคนยากจนมาก รัฐบาลได้พยายามที่จะให้ประชาชนกินดีอยู่ดี ด้วยการนำกลวิธีชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน โดยมีกระบวนการที่สำคัญ 2 ประการคือ

(1) ความร่วมมือของประชาชนด้วยศรัทธา เพื่อจะสร้างเสริมระดับความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยอาศัยความริเริ่มของตนเองเป็นสำคัญ

(2) การกำหนดให้มีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคและวิธีการ เพื่อให้ความคิดริเริ่มการช่วยตนเองและความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการรวมกลุ่มองค์กรธุรกิจชุมชน

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการนำหลักการไปปฏิบัติในธุรกิจควรมีการรวมกลุ่มดังต่อไปนี้

1.รวมคน คือรวมคนที่มีปัญหาเหมือนกันหรือคล้ายกัน มีความต้องการ จุดมุ่งหมาย หรือ เป้าหมายที่เหมือนกัน คนที่มารวมกันจะต้องพร้อมและสมัครใจที่จะร่วมแรงร่วมมือ และไม่ใช้เป็นคนเข้ามาหวังประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงคนอื่น

2.รวมเงิน คือ การรวมเงินจากสมาชิกเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในการแก้ไขปัญหา กับสมาชิกที่เดือดร้อนในรูปการบริการเงินกู้ เงินที่สมาชิกร่วมกันเรียกว่า “เงินค่าหุ้น” สมาชิกจะนำเงินลงทุนหรือเงินฝากเท่าไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงในกลุ่ม

3.รวมความคิด คือ ในการทำงานกลุ่มองค์กรธุรกิจชุมชนต้องกำหนดจากความคิดของสมาชิกทุกคน เพื่อนำไปใช้ในการบริหารงาน ซึ่งสมาชิกทุกคนจะต้องร่วมกันคิด มาร่วมกันทำงาน กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตลอดจนวางแผนเพื่อพัฒนากลุ่มร่วมกัน

4.รวมใจ คือ เป็นการรวมคนที่ค่อนข้างมีความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้านทั้ง ความคิด จิตใจ ฐานะทางการเงิน การศึกษา คุณวุฒิ และวัยวุฒิ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้โดยทั่วไปมักเป็นอุปสรรค จำเป็นต้องสลายความแตกต่างเหล่านี้ออกไปให้หมด โดยอาศัยความช่วยเหลือของสมาชิกทุกคนเพื่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง ความร่วมมือคงเป็นไปได้ยากหากไม่เริ่มที่การ “รวมใจ” เข้าด้วยกันก่อน และการทำให้เกิดการรวมใจได้ คนที่มารวมกันคงต้องคนหาก่อนว่าอะไรคือ “จุดมุ่งหมายสูงสุดร่วมกัน”

คุณธรรมกลุ่มองค์กรธุรกิจชุมชน

กลุ่มธุรกิจเป็นองค์กรที่รวมเอาคนที่รู้จักกันเพื่อแสวงหาแนวทางในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำธุรกิจร่วมกัน สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้การรวมตัวกันของสมาชิกแน่นเหนียว สามารถทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก็คือคุณธรรมของมวลสมาชิกนั่นเอง คุณธรรมดังกล่าว ได้แก่

1. ความซื่อสัตย์ ยึดหลักความจริง เปิดเผยข้อมูล ไม่ขโมยผลงานหรือลิขสิทธิ์ ยึดหลักกฎระเบียบ ความถูกต้อง ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา ไม่หลอกลวงฉ้อฉล
2. ความรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือกับกลุ่ม เช่น การเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็นข้อเสนอต่อการบริหารงานกลุ่มก็ควรเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญของสมาชิกกลุ่มด้วย
3. ความสามัคคี ให้ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในกิจการต่างๆ ความสามัคคีก่อให้เกิดพลัง การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนให้สำเร็จจะต้องอาศัยพลังอันเกิดมาจากความสามัคคี
4. ความมีวินัย การอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีการกำหนดกติกาซึ่งจากสมาชิกเอง ความมีวินัยการปฏิบัติตามกติกาที่ร่วมกันวางไว้อย่างเคร่งครัด จึงจะเรียกได้ว่ามีวินัย อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มก้าวไปสู่ความสำเร็จ
5. ความยุติธรรม คำนึงถึงความเสมอภาคไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่ฉวยโอกาสตรงไปตรงมา

ความสำเร็จและความล้มเหลวขององค์กรธุรกิจชุมชน

ข้อคิด 9 ประการในการทำธุรกิจเพื่อความอยู่รอดจากบทความเรื่อง Organization Management Systems and Process โดย Earl F. Lundgren (อ้างใน ตำราองค์การ ชัยสนิท, 2538:11)

- ต้องรู้จักปรับเป้าหมายของธุรกิจให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอด ดีกว่าที่จะให้ธุรกิจต้องหยุดชะงัก
- รู้จักหรือใช้วิธีการปรึกษาหารือกับผู้รู้เพื่อหาทางออกและตัดสินใจที่ถูกต้อง
- รู้จักปรับแผนงานให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม
- ไม่ควรยึดรูปแบบหรือขั้นตอนการทำงานให้เคร่งครัดเกินไป โดยเฉพาะการทำงานที่มีขั้นตอนมากเกินไป
- พยายามสร้างความเชื่อถือ ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบให้มาก ๆ จะช่วยสร้างศรัทธาของลูกค้าเป็นอย่างดี
- ต้องรู้จักวิธีการสร้างสัมพันธภาพอันดีในการทำงานร่วมกัน โดยการให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับรู้ ออกความคิดเห็น และมีส่วนร่วมรับผิดชอบ
- ต้องรู้จักการยอมรับ การให้อภัยและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้บริหารกิจการต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีอยู่เสมอ
- ระมัดระวังเรื่องการวางแผนการลงทุน การใช้จ่ายเงินควรขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ จากนักบริหารมืออาชีพอยู่เสมอ
- ต้องรู้จักทำธุรกิจให้เหมือนกระแสน้ำก็เหมือนกับการผันแปรของธุรกิจ คือต้องรู้จักปรับปรุงและพัฒนาให้ทันต่อเหตุการณ์ก่อนที่ทุกอย่างจะสายเกินไป

ปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลว

ในการดำเนินธุรกิจชุมชน พบว่ามีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและความล้มเหลวอยู่ 9 ประการ ได้แก่ (ใจมานัส พลอยดี อ้างถึงใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2550 : 140 – 155)

1. ปัจจัยด้านการเงินหรือเงินทุน

เงินทุน มีมาจาก 3 แหล่ง คือ เงินทุนตนเอง เงินทุนที่กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ และ เงินทุนที่ได้มาจากการระดมทุนจากคนในชุมชนเอง กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ใช้เงินทุนของ

ตนเอง ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสิน ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ยสำหรับเงินลงทุน มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานมากกว่า การพึ่งเงินกู้โดยไม่มีทุนสะสมของตนเองเป็นการซื้อว่าองค์กรเศรษฐกิจนั้นยังพึ่งตนเองไม่ได้ ซึ่งขัดกับหลักการธุรกิจชุมชนที่ต้องการพึ่งตนเอง กลุ่มกิจกรรมเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองด้านเงินทุน หรือสามารถระดมทุนจากชุมชนได้เองจึงมีโอกาสที่จะอยู่ได้ และเติบโตได้มากกว่ากลุ่มที่พึ่งเงินทุนจากการกู้ยืม

2. ปัจจัยด้านการตลาด

กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะเป็นกลุ่มที่มีลูกค้าที่แน่นอนและเพียงพอ ลูกค้าที่เป็นผู้ค้าส่งที่รับสินค้าคราวละมาก ๆ ออกไปจำหน่าย ส่วนด้านค้าปลีกไม่มีลูกค้าที่แน่นอน แต่ต้องมีมากเพียงพอ ธุรกิจชุมชนที่มีผลผลิตไม่มากโดยทั่วไปจะอาศัยตลาดค้าปลีกเป็นสำคัญ แต่ถ้าหากเป็นผู้ผลิตสินค้าจำนวนมาก จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายของผู้ค้าส่งด้วย แต่กลุ่มธุรกิจชุมชนที่ไม่มีตลาดแน่นอน เข้าไม่ถึงตลาด จะประสบความล้มเหลวในที่สุด

3. ปัจจัยด้านการผลิต

ความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบที่พิจารณาจากวัตถุดิบ ทักษะ และความชำนาญของผู้ทำการผลิต นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญพอ ๆ กับโอกาสทางตลาด

4. ปัจจัยด้านบริหารและจัดการ

ด้านระบบเงิน ระบบงาน และระบบบุคลากร ระดมทุนและสะสมทุน การบริหารกระแสเงินไหลเข้าและกระแสเงินไหลออก ควบคุมดูแลไม่ให้เกิดการขาดสภาพคล่อง ใช้จ่ายเงินไปในทางที่ก่อประโยชน์ให้แก่กลุ่มมากที่สุด

ระบบบัญชีและระบบการควบคุมตรวจสอบรายได้รายจ่ายจำเป็นต้องมีความถูกต้องแม่นยำและมีมาตรฐานมากขึ้น การบันทึกตัวเลขต้องเป็นสากลที่สามารถตรวจอ่านได้เข้าใจ บุคลากรด้านการเงินไม่เพียงแต่มีความสามารถในการหารายได้และควบคุมค่าใช้จ่ายเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญที่สุดจำเป็นต้องมีความรู้ด้านบัญชีอย่างพอเพียง การบริหารการเงินที่ไม่รัดกุม ใช้เงินอย่างขาดประสิทธิภาพจะนำไปสู่ความผิดพลาดเหมือนธุรกิจทั่ว ๆ ไปกำลังประสบอยู่ขณะนี้

ด้านระบบธุรกิจชุมชนดำเนินงานในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Business) มักจะไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอน โดยทั่วไปจะถือเอามติของที่ประชุมสมาชิกเป็นแนวทางและ

นโยบาย กรรมการบริหารและการบริหารงานโดยอิงมติที่ประชุม แต่กรรมการบริหารมักจะ ต้องลงมือเป็นผู้ปฏิบัติงานด้วย เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานจริง ๆ มักจะขาดแคลน เพราะไม่ค่อยมี การจ้างผู้ปฏิบัติงาน ระบบงานจึงไม่ค่อยแน่นอน แม้จะมีการแบ่งฝ่ายแบ่งคนรับผิดชอบ แต่ ในทางปฏิบัติจริงมักจะเป็นว่า ใครพอจะทำได้ก็ให้ช่วยกันทำ ทำโดยความสมัครใจ ไม่ สามารถกำหนดค่าตอบแทนที่แน่นอนได้ การดำเนินงานมักอิงหลักสหกรณ์ ร่วมกันคิด ตัดสินใจ เอาเสียงส่วนใหญ่เป็นตัวกำหนดทิศทาง ธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จ "แกนนำ" เป็นผู้มีความสามารถในการบริหารและจัดการ การแบ่งฝ่าย แบ่งสายงาน การจัดโครงสร้าง การบริหาร จึงขึ้นอยู่กับ การเสนอแนะของแกนนำ ขึ้นอยู่กับประสพการณ์และความเป็นจริงที่ แกนนำได้สัมผัสมา โครงสร้างและสายงานของกลุ่มธุรกิจชุมชนต่าง ๆ จึงมักจะแตกต่างกันไป ตามความถนัดของแต่ละกลุ่ม

ด้านระบบบุคลากร ชุมชนมักจะไม่ค่อยจ้างหรือมีเพียงคนสองคน จึงไม่มีสายงานการ บังคับบัญชา บุคลากรของกลุ่มมีแต่สมาชิกและกรรมการ การสั่งการ การบังคับบัญชา การให้ คุณให้โทษโดยสายการบังคับบัญชาจึงไม่มี ความสำเร็จของการบริหารบุคลากรจึงอยู่ที่ระบบ การจูงใจเชิงคุณภาพ และการยอมรับนับถือแกนนำหรือผู้นำเป็นสำคัญ ระบบการให้คุณให้โทษ อยู่ที่ระบบวัฒนธรรม คือ ผู้ที่ผิดพลาดหรือทำผิดจะถูกชุมชนตำหนิ ผู้ทำดีชุมชนจะยกย่อง ระบบการควบคุมตรวจสอบโดยสังคม ระบบบุคลากรของธุรกิจชุมชนจะมีประสิทธิภาพแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับสัจจะ คุณธรรม ความสามารถ และความเสียสละของบุคลากรเป็นหลัก

5. ปัจจัยด้านผู้นำ

ชาวชนบทโดยทั่วไปมักจะขาดความคิดริเริ่ม พอใจจะเป็นผู้ตามเป็นผู้เอาอย่างหรือ เลียนแบบ ใครที่ทำอะไรแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ใหม่ ๆ มักจะไม่ได้รับการยอมรับ แต่ครั้ง ประสพความสำเร็จก็จะมีผู้เอาอย่างและกลายเป็นผู้นำ ผู้นำโดยธรรมชาติของชุมชนจึงมักจะ เป็นผู้มีความสามารถหรือมีฐานะทางสังคม หรือผู้ที่ทำประโยชน์ให้ชุมชน ชาวบ้านธรรมดาที่แสดง ความสามารถจนกลายเป็นที่ยอมรับของชุมชนก็มี แต่มักจะต้องฝ่าฟันและสร้างการยอมรับ จากชาวบ้านด้วยความยากลำบากกว่ากัน ธุรกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือโดยคณะบุคคลที่ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน จะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้เร็วและมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

6. ปัจจัยด้านแรงงาน

ในธุรกิจชุมชนแรงงานประเภท "ลูกจ้าง" มีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นประเภททำงานให้ตนเอง (Self-employed) แรงงานของผู้ที่ทำงานให้ตนเองและครอบครัว แม้ว่าธุรกิจชุมชนตั้งอยู่ในชนบท เป็นการประกอบกิจการของครอบครัวเกษตรกร แต่สภาพความเป็นจริงขณะนี้หลาย ๆ แห่งประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานทั้งระดับแรงงานไร้ฝีมือและแรงงานฝีมือ ในระดับแรงงานไร้ฝีมือ แรงงานรุ่นใหม่มักจะอพยพเข้าเมือง ละทิ้งการพัฒนาอาชีพของครอบครัว คนงานที่เคยผ่านงานอุตสาหกรรมและการค้ามาแล้ว 5 - 6 ปี มักจะกลับไปทำงานภาคเกษตรไม่มีความสามารถ และทักษะเชิงหัตถกรรมไม่มี แรงงานไม่อยากกลับไปคืนสู่ภาคเกษตร ขาดทักษะด้านเกษตรและด้านหัตถกรรม การมีแรงงานในท้องถิ่นอย่างพอเพียงและแรงงานเหล่านี้มีทักษะทางการผลิต เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จ

7. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก

การเกิดขึ้น การคงอยู่ และการเติบโตของธุรกิจชุมชน จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ ในแง่ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การมีส่วนร่วมของสมาชิกหมายถึงการระดมทุนและการใช้ทุนที่ระดมมานั้น "ทุน" ที่กล่าวนี้หมายถึง "เงินทุน" เป็นสำคัญ การมีส่วนร่วมของการระดมทุนจึงหมายถึง การร่วมถือหุ้น ร่วมลงทุนและนำทุนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมอย่างเอาการเอางานนั้นจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง แม้ว่าระยะเริ่มแรกธุรกิจชุมชนเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือจากภายนอกเป็นด้านหลัก แต่ต่อมาสมาชิกชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน จึงจะทำให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชนอย่างแท้จริง คงอยู่และเติบโตได้ กลุ่มธุรกิจชุมชนที่มีกิจกรรมทางการผลิตและสามารถพึ่งตนเองได้ด้านเงินทุนมักจะพัฒนามาจากกลุ่มออมทรัพย์ การมีส่วนร่วมในธุรกิจชุมชนที่หนาแน่นที่สุดและนำไปสู่การพึ่งตนเองได้มากที่สุด คือ ธุรกิจชุมชนประเภท "กลุ่มสัจจะออมทรัพย์" ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานเงินทุนหรือ "กระดานหก" ไปสู่ธุรกิจชุมชนอื่น ๆ ได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาการระดมทุนจากภายนอก การพึ่งตนเองได้คือตัวบ่งชี้ความสำเร็จของธุรกิจชุมชน

8. ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับขององค์กร

ระเบียบข้อบังคับเป็นกฎเกณฑ์กติกาเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตาม ในอันที่จะทำให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเป็นไปอย่างราบรื่น และสอดคล้องประสานกัน การดำเนินงานของธุรกิจชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ฉะนั้น กฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ จึงต้องเกิดขึ้นจากข้อตกลงของสมาชิกเป็นพื้นฐาน กรรมการนำข้อตกลงนั้นมาปรับใช้ให้เป็นจริง หากระเบียบกฎเกณฑ์ที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นชอบจากสมาชิก อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งและติดขัดในการดำเนินงาน ระเบียบและข้อบังคับเกี่ยวกับการเงิน ซึ่งสามารถนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ได้ง่าย และถ้าระเบียบข้อบังคับนี้ไม่เหมาะสมรัดกุม จะทำให้เกิดการรั่วไหลได้ง่าย ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ

9. ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก

ปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ในที่นี้หมายถึง ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลหรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธุรกิจชุมชนโดยทั่วไปจะมีอยู่ 4 กลุ่ม รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐบาล NGOs นักวิชาการหรือสถาบันวิชาการและธุรกิจ ธุรกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับภายนอก

ความล้มเหลวขององค์กรธุรกิจชุมชน

ตำราศักดิ์ ชัยสนิท (2538:10) ได้กล่าวถึงปัจจัยแห่งความล้มเหลวของธุรกิจไว้ ดังนี้

- บุคลากร โดยเฉพาะผู้บริหารมีคุณสมบัติส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม เช่น ขาดความรู้ในการดำเนินการ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ชอบทำงานหนักหรือไม่ทำงานล่วงเวลา ไม่มีการยืดหยุ่นมักจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลง นำเงินทุนของกิจการไปใช้จ่ายในกิจกรรมส่วนตัว ไม่มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ไม่รู้หน้าที่ของตน
- ผู้บริหารกิจการไม่มีลักษณะความเป็นผู้นำ ขาดการวางแผน เนื่องจากผู้ประกอบการมีความสามารถเฉพาะทางด้านเทคนิควิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ไม่มีความรู้ในด้านการจัดการ
- มีเงินทุนไม่เพียงพอ
- ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ
- ขาดข้อมูลเกี่ยวกับภาวะตลาดที่เป็นปัจจุบัน

- ไม่ได้ทำการศึกษาริจั้ยด้านเทคนิค
- ปัญหาเกี่ยวกับคู่แข่ง

แนวคิดด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

แม้ว่าประเทศไทยจะพัฒนาไปมากในช่วงที่ผ่านมา จนกลายเป็นหนึ่งในประเทศผู้นำด้าน

เศรษฐกิจ แต่ความเจริญดังกล่าวมิได้มาโดยปราศจากต้นทุน การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชนเมืองขยายตัว รวมทั้งการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศของประเทศ พื้นที่ป่าส่วนใหญ่สูญหายไปคุณภาพน้ำของแม่น้ำสายหลักเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศจัดอยู่ในระดับต่ำ มีการใช้ทรัพยากรดินและน้ำอย่างสิ้นเปลืองเกินขนาด โดยปราศจากการวางแผนที่ดี ความล้มเหลวของการพัฒนาในหลายเรื่อง ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะความล้มเหลวที่สืบเนื่องมาจากระบบการศึกษา ระบบการเมือง เศรษฐกิจและการสาธารณสุข ที่ก่อให้เกิดการครอบงำทางภูมิปัญญาและคนไทยตกเป็นทาสชาวต่างชาติ

ขณะเดียวกันศักยภาพในการพึ่งพาตนเองลดลง หนทางที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือการพัฒนาที่เน้นความเป็นชุมชน ให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้และเคลื่อนไหวภายใต้การให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นหรือเมือง ซึ่งนอกจากจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ กิจกรรมด้านการเมือง การปกครองโดยเฉพาะรากฐานที่ดีที่สุด คือ ความรู้สึกเป็นเจ้าของเมืองหรือชุมชนท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่หรือที่ตนกำเนิด ชุมชนในสังคมไทยท่ามกลางสภาวะการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมและการสาธารณสุข ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อชุมชน และที่ผ่านมา กระแสการสนับสนุนเรื่องความเป็นชุมชนหรือองค์กรชุมชนได้กลายมาเป็นกระแสหนึ่งที่ไหลขนานไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ (ฉวีวรรณ สุวรรณภา ,2553)

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้แสดงความสามารถออกมาโดยการให้ชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหาและจัดการพัฒนาด้วยพลังของคนในชุมชน
เอง ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะดังนี้(กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน ,2542)

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้
2. สมาชิกชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกัน และพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนร่วมกัน
3. สมาชิกชุมชนเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
4. มีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน
5. สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน
6. สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้าน และการทำงานร่วมกัน
7. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
8. การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช้การพึ่งพาตลอดไป
9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน / ชุมชนอื่น ท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่างๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ภายใต้กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนักพัฒนาได้พยายามศึกษาเพื่อพัฒนา โดยเฉพาะความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการแก้ปัญหาและการพัฒนาในความพยายาม ดังกล่าวพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนาโดยเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง (บัณฑิร อ่อนคำและวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์, 2535) ได้แก่

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์การชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มและจัดระเบียบในชุมชน
3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

จากการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็น ประสพการณ์ของนักพัฒนาชนบทไทย เกี่ยวกับตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ได้ข้อสรุปดังนี้(ลีลาภรณ์ นาค รุทธพรและคณะ, 2538)

1. มีการนำมิติด้านวัฒนธรรมมาผสานในการทำกิจกรรม เพราะการมีรากฐานทางวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้สามารถสร้างองค์การชุมชนที่มีคุณภาพได้
2. มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา
3. มีการจัดกลุ่ม
4. มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้
5. มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกและชุมชน
6. มีการกระจายผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างยุติธรรม
7. ได้รับการยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก
8. มีการขยายผล ขยายกิจกรรม และขยายเครือข่ายสมาชิกรวมถึงความร่วมมือ

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยกระบวนการนี้มีเป้าหมายที่สำคัญ คือ(ธีร พงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544)

1. ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนาที่มีระบบการศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อมการ จัดสรรทรัพยากร ระบบสวัสดิการ และกฎหมายมาจากชุมชนเป็นของชุมชน

2. ความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาจะช่วยให้เกิดการสร้างและจัดระเบียบของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ และระบบทุนของชุมชนให้พึ่งตนเองได้และยั่งยืน

3. นำไปสู่โครงสร้างทางการเมืองและระบบการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนท้องถิ่น ระบบการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ระบบการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น การจัดสรรภาษีและงบประมาณ เป็นต้น

4. ระบบความร่วมมือและความเป็นประชาคม ประชาสังคม จะทำให้สังคมโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างคุณภาพทางการพัฒนา

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอาจกระทำได้โดยอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล
2. การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรม
3. การดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน
4. ขยายเครือข่ายความร่วมมือ

จะเห็นได้ว่า การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนเป็นทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆ โดยมีวิถีคิดที่มีพื้นฐานจากระบบคิดเดิมของชุมชนหรือภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับวิถีคิดและระบบการจัดการของสังคม ความเข้มแข็งและยั่งยืนของคนหรือสังคมชุมชนเป็นการพัฒนาที่มีความต่อเนื่องจากรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักความพอดีและพึ่งตนเองได้โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบ และถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันและเป็นการบูรณาการทางสังคมก็จะก่อให้เกิดความสมดุลหรือสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

แนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม (participation) คือ เป็นผลมาจากการเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกัน จะต้องมีการเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้นของการที่มีคนมารวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือใน นามกลุ่มนั้น

กระทำฟานองค์การ (organization) ดังนั้นองค์การจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงได้ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 5)

Erwin (อ้างอิงใน ยุพาพร รูปงาม 2545, หน้า 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของ บุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์การ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และทบวงมหาวิทยาลัย (2546, หน้า 114) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนด นโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการรวมทั้งมีส่วนร่วม ในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะคือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล

รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชน มีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ กลุ่ม

ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้า ร่วม การ ตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่ม ตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร (2532, หน้า 350) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามีส่วนร่วมหรือเข้ามีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขึ้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุก ขั้นตอนแล้วแต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุก ขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี ส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ ผู้มีส่วนได้เสีย ต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะ ตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้า กัน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกวิท พวงงาม (2545, หน้า 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตน เป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัย

ข่าวสารข้อมูลต่างๆมาใช้ในการวางแผน

3.การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความสำเร็จต่ำกว่านอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย(2545,หน้า 116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา5ขั้นดังนี้

1.ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2.ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงานตลอดจน กำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

3.ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4.ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5. ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
2. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไป

- 3.1 ตนนมีน้ำหนัการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
- 3.2 ตนนมีน้ำหนัการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
- 3.3 ตนนมีน้ำหนัการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
4. การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในชั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
5. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้

1. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
2. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - 2.1 ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
 - 2.2 วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ
 - 2.3 ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหานั้นที่วางแพลนนั้น
 - 2.4 ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
 - 2.5 ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ
 - 2.6 ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน
 - 2.7 ร่วมรับผลประโยชน์หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้ (ชิต นิลพานิช และ กุศลธนาพงศธร, 2532)

1. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล
2. หลักการขจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิดจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว
3. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงานและอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

4. การให้การศึกษาอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาอบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงานและนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

5. หลักการทำงานเป็นทีมสามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

6. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545, หน้า 118) ได้ กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการคือ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

1.1 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.3 แก่อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆ

1.4 ลงมือปฏิบัติจริง

1.5 ถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและ ความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมการพัฒนาได้ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้

2.1 แลกเปลี่ยน เรียนระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.2 สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนอย่างต่อเนือง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

2.3 แลกเปลี่ยนเรียน! และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง

1. ผลการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ร้านจำหน่ายสินค้า ศูนย์บริการทางหลวงเขาโพธิ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดย สุวัฒน์ นิลดำ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนร้านจำหน่ายสินค้าประสบความสำเร็จ นโยบายรัฐ ทุนทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน ล้มพันธภาพขององค์กรและเครือข่ายฯ การจัดการความรู้แนวชุมชนปฏิบัติในองค์กรสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน เอกลักษณ์และศักยภาพในด้านต่างๆ ของสินค้าวิสาหกิจชุมชน มีผลต่อการดำเนินงานขององค์กร และการจำหน่ายสินค้า(สุวัฒน์ นิลดำ ,2551)

2. ผลการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ผลิตสิ่งทอ ผ้าลายเกล็ดเต่า ในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดย ณัฐนันท์ หลักคำ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการระดับกลุ่มภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้ การวางแผน โดยการประชุม 1-3 ครั้ง/เดือน การจัดองค์กร คือมีโครงสร้างแบบแนวตั้ง มีการจัดคนเข้าทำงาน ตามหน้าที่ที่เหมาะสม การอำนวยความสะดวก มีการสั่งงาน ด้วยวาจา การควบคุม มีการจัดทำบัญชีเบิก-จ่ายวัตถุดิบ บัญชีรับ-จ่ายเงินสด สมุดบัญชีเงินฝากธนาคาร บัญชีควบคุมค่ายและผลิตภัณฑ์ที่ทอเสร็จ และความพอประมาณวางแผนทอผ้าตามลูกค้าสั่ง(Order) รับผิดชอบหน้าที่ไม่สร้างหนี้สิน สั่งงานแบบกัลยาณมิตร ตัดสินใจตามมติที่ประชุมไม่ลงทุนเกินตนเอง มีเหตุผล แผนซื้อด้านต้นทุนต่ำ ตั้งราคาขาย 70-80 บาท / เมตร ทอไม่เร่งตนเอง ไม่แตกแยกทอผ้าให้นาน ๆ สมาชิกทุกคนรู้งานตนเองไม่เกี่ยงกันช่วยกันแบบพี่น้อง สั่งงานไม่ใช้อารมณ์จนเฉียว ไม่ทอเกินทุน มีภูมิคุ้มกัน แผนกิจกรรมอื่นเสริมเมื่อต้นทุนสูง กำไรน้อย สับเปลี่ยนกันทอผ้าลายใหม่ในหูกเดียวกันเพื่อพักผ่อนลงทุนซื้อด้าย(วัตถุดิบ)ให้สมาชิกทอก่อน สร้างความสามัคคีเมื่อแตกแยก จะลอมซอมให้เข้าใจกัน ถึงแม้จะชราภาพจะศึกษาลายใหม่ๆ เสมอ ๆ ภูมิความรู้ นำความรู้จากการศึกษาดูงานนำเทคนิคลายใหม่ ๆ มาประยุกต์ให้แตกต่าง จัดตารางสอนนักเรียนในโรงเรียนชุมชนตนเอง ภูมิคุณธรรม ซื่อสัตย์ต่อการขายผ้าบันทึกบัญชีทุกครั้งเมื่อมีการขาย พากเพียร อดทนทอผ้าแม้จะชราภาพ เพื่อนำรายได้เข้าครอบครัว ไม่ดื่มสุรายาเมาไม่เล่นหวยเล่น เบอร์ ไม่เที่ยวกลางคืน ถือศีล 5 วันพระ ถือศีล 8 เข้าวัดปฏิบัติธรรม อัตราส่วนกำไรสุทธิ (Net Profit Margin Ratio)เฉลี่ย (\bar{X}) รวมเท่ากับ 31.92 % ซึ่งมองเห็นได้ว่ากลุ่มมีความสามารถในการวางแผนนโยบายการขายและการควบคุมค่าใช้จ่ายได้พอประมาณ

ความคิดเห็นของสมาชิกต่อการบริหารจัดการ 5 ด้านคือ ประสิทธิภาพการทำงาน คุณภาพผลผลิตความมั่นคงและความยั่งยืนทางอาชีพ ความคิดสร้างสรรค์ และการประยุกต์ใช้

หลักเศรษฐกิจพอเพียง เฉลี่ย 11 กลุ่ม โดยรวม ในระดับมาก($\bar{X} = 3.96 \pm 4.66$) (ณัฐนันท์ หลีกคำ, 2555)

3. ผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยกำหนดความสำเร็จของธุรกิจกลุ่มทอผ้าชุมชนในภาคอีสาน ตอนกลาง จากการศึกษาพบว่ากลุ่มที่ประสบความสำเร็จมีการปฏิบัติในปัจจัยกำหนดความสำเร็จโดยรวม ปัจจัยเกี่ยวกับด้านบริหารธุรกิจ ปัจจัยเกี่ยวกับบุคคล และปัจจัยเกี่ยวกับชุมชนอยู่ในระดับมาก และมีการปฏิบัติด้านการบริหารและจัดการ ด้านผู้นำ และด้านระเบียบข้อบังคับของชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการบริหารการผลิต ด้านการบริหารการเงินและทุน ด้านแรงงานและด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก อยู่ในระดับมาก และด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จมีการปฏิบัติในปัจจัยดังกล่าวทั้งโดยรวมและเป็นรายปัจจัยอยู่ในระดับปานกลาง และมีการปฏิบัติในด้านการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก อยู่ในระดับน้อย (อังคिका นพภาลี , 2547)

4. ผลการวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ: การศึกษาผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ โดยพรศิริ กองนวล ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่อำเภอพระสมุทรเจดีย์ ประชากรมีอาชีพเสริมในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและมีผลิตภัณฑ์โอท็อปมากกว่า 10 ชนิด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มผู้เพาะเห็ดนางฟ้าต้องการพัฒนาตนเองและแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การขาดความรู้ทางเทคนิคเพื่อสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐานเมื่อได้รับการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจเกิดความรู้ มีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเครือข่ายให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นศักยภาพที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนได้ กล่าวคือในด้านการจัดการวิสาหกิจ มีการจัดตั้งกลุ่ม จัดทะเบียนกลุ่ม วิสาหกิจชุมชน โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มแม่บ้านแหลมฟ้าผ่า” มีการร่วมกันคิด ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ รวมถึงรูปแบบการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การประสานงานกับหน่วยงาน และการกำหนดระเบียบเพื่อใช้เป็นกรอบการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่ม รวมทั้งประสานกับกลุ่มเครือข่ายต่างๆ อย่างกว้างขวาง ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้และเทคนิคต่างๆ ได้ร่วมพัฒนาตัดสินใจพัฒนาอาหารแปรรูปจากเห็ดนางฟ้าออกมาหลากหลายสูตรและส่วนผสม ด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ ด้วยการสนับสนุนถ่ายทอดเทคโนโลยีจากมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี สามารถพัฒนาบรรจุภัณฑ์สำหรับผลิตภัณฑ์ประเภทน้ำพริก และประเภทเห็ดหยอง และได้ตรา

สัญลักษณ์ 2 รูปแบบ คือตราสัญลักษณ์ของกลุ่ม และตราผลิตภัณฑ์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (พรศิริ กองนวล, 2553)

5. ผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกกาแฟจังหวัดชุมพร จำกัด โดยพัชรี หล้าแหล่ง ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของกลุ่มสหกรณ์ฯ มีจุดแข็งในหลายด้าน เช่น การมีวัตถุดิบ ที่เพียงพอต่อความต้องการ การบริหารงานสหกรณ์ฯ มีความโปร่งใส สินค้าของสหกรณ์ฯ ได้รับการรับรองมาตรฐาน OTOP 5 ดาว , เครื่องหมาย ออย. , เครื่องหมายฮาลาลันท์ เป็นต้น ส่วนจุดอ่อนในการดำเนินงาน ที่สำคัญคือ ไม่มีการทำการตลาดที่เหมาะสมเนื่องจากขาดแคลนนักการตลาดที่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ พบว่าสหกรณ์ฯ มีเงินทุนหมุนเวียนที่ไม่เพียงพอต่อการบริหารกิจการ และช่องทางการกระจายสินค้ามีน้อย เป็นต้น เมื่อพิจารณาด้านโอกาสพบว่า วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้าส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของสหกรณ์ฯเอง และวัตถุดิบเมล็ดกาแฟที่ใช้ในการผลิตก็เป็นพืชเฉพาะถิ่นของจังหวัดชุมพรนั่นคือพันธุ์โรบัสต้า ทำให้ไม่มีปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ ส่วนอุปสรรคในการดำเนินงานของสหกรณ์ฯพบว่า ต้นทุนการผลิตอื่นๆ ยังมี ราคาสูง เช่น น้ำตาล ครีมเทียม ตลอดจนการขาดองค์กรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการตลาดเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้ในการส่งเสริมการตลาดของสหกรณ์ฯ ผลที่ได้จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค สามารถนำมาสร้างกลยุทธ์ทางเลือกด้วยเทคนิค TOWS MATRIX ที่สำคัญได้ดังนี้ 1) การสร้าง ความเข้มแข็งขององค์กรด้วยการส่งเสริมให้เป็นกลุ่มสหกรณ์ตัวอย่าง ในด้านการดำเนินงานที่มีความยั่งยืน มั่นคงตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) สนับสนุนกลุ่มสหกรณ์ฯด้วยการต่อยอดโครงการ OTOP เพื่อ เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และเสริมช่องทางการตลาดด้วยโครงการ OTOP 3) ส่งเสริมการเพาะปลูกกาแฟ แก่เกษตรกรและเพิ่มพื้นที่แก่สมาชิกสหกรณ์เพื่อกระจายผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกอย่างทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเป็นเจ้าของ และเป็นโอกาสในการขยายการลงทุนบนฐานทุนของตนเองเนื่องจากการมีจุดแข็ง และโอกาสในด้านปัจจัยการผลิต 4) ส่งเสริมการเพิ่มรายได้ของสมาชิกสหกรณ์ด้วยการขยายกำลังการผลิต และการขยายตลาดโดยอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนการสนับสนุนเรื่อง แหล่งเงินทุนตามความเหมาะสม 5) จัดอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ด้านการตลาดให้แก่กลุ่มสมาชิกสหกรณ์ฯ

ผลการศึกษาแบบการดำเนินงานตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มสหกรณ์ฯ พบว่ามีการนำหลักด้านความพอประมาณมาใช้ในหลายๆส่วน เช่น การใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและเป็น ของสมาชิกสหกรณ์ฯเอง การผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อของลูกค้า just in

time (JIT) นอกจากนี้การที่สหกรณ์ฯมีพื้นฐานการดำเนินงานที่ไม่มุ่งหวังผลกำไรเกินควร ด้านความมีเหตุผลพบว่า สหกรณ์ฯมีการ ดำเนินงานสอดคล้องกับหลักความมีเหตุผล เช่น การรับซื้อวัตถุดิบจากเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟซึ่งเป็นสมาชิก ในกลุ่มและยังส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกกาแฟอย่างต่อเนื่อง ด้านการมีภูมิคุ้มกันพบว่า มีการส่งเสริมให้ สมาชิกรู้จักออมเงินเข้ากองทุนของสหกรณ์ฯ ตลอดจนมีการหมุนเวียนเงินทุนของสมาชิกสหกรณ์ด้วยกันใน รูปแบบการให้สินเชื่อที่สำคัญคือการสร้างภูมิคุ้มกันในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ความรู้ในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้อง ด้านเงื่อนไขความรู้พบว่า สหกรณ์ฯมีการส่งเสริม ให้บุคลากรได้รับความรู้เพิ่มเติมด้วยการไปอบรมและเพิ่มพูนความรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการศึกษาดูงาน นอกสถานที่เพื่อนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับสหกรณ์ฯ และยังเปิดโอกาสให้หน่วยงานหรือบุคคลที่สนใจ เข้ามาเยี่ยมชมและศึกษากระบวนการผลิตการดำเนินงานของสหกรณ์ฯ ด้านเงื่อนไขคุณธรรมพบว่า สหกรณ์ฯ มีการมอบทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานของสมาชิกเป็นประจำทุกปี ตลอดจนการสร้างและปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในและการช่วยเหลือสังคมและการสืบสานการปลูกพืชท้องถิ่นให้กับบุตรหลานและประชาชนทั่วไป เป็นต้น สำหรับแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มสหกรณ์ฯพบว่า มีแนวทางที่สำคัญ ดังนี้ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การลดค่าสาธารณูปโภค ที่เกิดความจำเป็น เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น ด้านการออม แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนามูลุุ่มออมทรัพย์ของสหกรณ์ฯให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการอย่างเข้มแข็ง ด้านการดำรงชีวิต แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ การจัดให้มีการประชุมหารือในเรื่องต่างของการสหกรณ์เป็นประจำทุกเดือนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขหรือป้องกันปัญหาเป็นต้น ด้านการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงคือ ควรกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชน เป็นต้น ด้านการเอื้ออาทร แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือ ควรมีการจัดตั้งกองทุนของกลุ่ม/ชุมชน เพื่อช่วยเหลือ ผู้ประสบภัย เหตุฉุกเฉิน หรือผู้ยากไร้ เป็นต้น

ผลการศึกษาพฤติกรรมกรรมการบริโศคกาแพและปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อกาแฟของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ส่วนใหญ่นิยมบริโภคกาแฟ 3 in 1 และชื่นชอบ

กาแพที่มีกลิ่นหอมนุ่ม รสละมุน โดยเหตุผลหลักในการบริโภคกาแพคือ บริโภคเพื่อเป็นอาหาร มื้อเช้า และส่วนใหญ่บริโภคกาแพ วันละ 1 ครั้งเป็นอย่างน้อย และนิยมไปเลือกซื้อกาแพใน ซุปเปอร์มาเก็ต โดยเหตุผลในการเลือกซื้อจะคำนึงถึงรสชาติเป็นหลัก ด้านปัจจัยส่วนประสม ทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อกาแพของผู้บริโภคพบว่า ในภาพรวมปัจจัยส่วนประสม ทางการตลาดมีความสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อกาแพอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัย ด้านผลิตภัณฑ์มีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาด ปัจจัยด้าน ราคา และปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ตามลำดับ

6. ผลการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเองโดยนันทรัตน์ นามบุรี ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มประชากรประกอบด้วยกลุ่มผู้ผลิต ในจังหวัดปัตตานีประกอบด้วยกลุ่มผู้ผลิตผ้าบาติก ลูกหยีกวน บูดุสายบุรีและหมวกกะปิเยาะ ผู้ผลิตในจังหวัดยะลาประกอบด้วยกลุ่มผลิตขนมเบเกอร์รี่ และกลุ่มผลิตหมีเบตง ผู้ผลิตใน จังหวัดนราธิวาสประกอบด้วย กลุ่มผลิตทุเรียนกวน กลุ่มผลิตข้าวเกรียบปลา และกลุ่มผลิตเรือ กอและจำลอง การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วยหลักการมีส่วนร่วม สามารถทำงานได้ อย่างยั่งยืนควรอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากผู้นำชุมชนได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล จะช่วยทำหน้าที่ประสานงานติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม หน่วยงาน เจ้าหน้าที่ในส่วนราชการ และเอกชนต่างๆ อีกทั้งการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมี โอกาสที่ดีถ้าได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในด้านการจัดตั้งกลุ่ม พัฒนาการอำเภอเมือง และ เจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเข้าตรวจเยี่ยมกลุ่มผลิต ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการ นำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาซึ่งประกอบด้วยแนว ทางการพัฒนาด้านการตลาด ซึ่งพบว่ากลุ่มมีปัญหาด้านการตลาดสูง ยังขาดนักการตลาด ควรให้การส่งเสริม ปลุกฝังความคิด ให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจการบริหารจัดการการตลาด อีกทั้ง แนวทางการพัฒนาการบริหารงาน ส่วนใหญ่ชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มผลิตขึ้นมาแต่ไม่สามารถ บริหารงานได้ยั่งยืนเพราะขาดความรู้และทักษะการบริหารงาน ดังนั้นการบริหารจัดการกลุ่มที่ ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ต้องมีการจัดระบบกลุ่มการทำงานให้เป็นระบบ สำหรับแนวทางในการ พัฒนาการผลิตควรพิจารณาด้านการบริหารการผลิต ทำโดยการรวมตัวผลิตที่บ้านประชาน กลุ่ม เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน และการวางแผนการผลิต การพัฒนาวิสาหกิจ

ชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องเริ่มด้วยการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งในความเป็นผู้ประกอบการให้กับธุรกิจชุมชนก่อน ต้องเพิ่มศักยภาพ ปิดประเด็นที่เป็นจุดอ่อนโดยการปรับทัศนคติและกระบวนการคิดของผู้ประกอบการ เพราะการพัฒนาผู้ประกอบการให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ การวางแผน โดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในกระบวนการคิด โดยผู้ประกอบการจะต้องปรับทัศนคติและกระบวนการที่ตนอยู่ในกรอบ ซึ่งประกอบด้วยต้องเข้าใจการทำงานในบทบาทของนักธุรกิจอีกทั้งฝึกคิดในแง่ความต้องการและความจำเป็นของลูกค้า เพราะลูกค้าเป็นผู้ซื้อสินค้าไปใช้อุปโภคบริโภค การผลิตต้องทำเพื่อความพึงพอใจและมาตรฐานของลูกค้า

7. ผลการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยกัลยา ศรีวงษ์ ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยรวมเป็นประเภทกิจการทำผลิตภัณฑ์ผ้าและเครื่องแต่งกาย รูปแบบส่วนใหญ่จดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีขนาดของกิจการเป็นขนาดจิ๋ว โดยมีจำนวนสมาชิก 1-15 คน ระยะเวลาในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยรวม อยู่ในช่วงระยะเวลา 4 - 6 ปี และมีรายได้ต่อกลุ่ม ประมาณ 3,000 - 5,000 บาท/เดือน ส่วนใหญ่ประธานกลุ่มจะมีบทบาทมากที่สุดในการบริหารจัดการ สมาชิกกลุ่มโดยเฉลี่ยมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ในภาพรวมอยู่ในระดับ เห็นด้วย ส่วนความคิดเห็นในรายด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้านการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ และด้านการพัฒนาผู้ผลิตในชุมชน ส่วนผลการทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนในด้านการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้านการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผู้ผลิตในชุมชน และการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ มีความแตกต่างกันตามปัจจัยสถานภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ ประเภทกิจการ ขนาดกิจการ รายได้ของกลุ่ม และปัจจัยสถานภาพของสมาชิกภายในกลุ่ม อันได้แก่ บทบาทและระดับการศึกษาของสมาชิกในกลุ่มอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนความคิดเห็นในด้านปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพบว่า กระบวนการเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญในการกำหนดเกณฑ์คุณภาพของผลิตภัณฑ์ และด้านการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์ ไม่ให้ความสำคัญ

ในการเก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่จะใช้เป็นตัวกำหนดคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ส่วนด้านการพัฒนาผู้ผลิตในชุมชนมีปัญหาขาดวัตถุดิบ ขาดเงินทุนหมุนเวียน ขาดทักษะในการผลิตในบางกลุ่มเท่านั้น และด้านส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ โดยรวมไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ขาดการวิเคราะห์ตลาดและช่องทางการตลาดอย่างครอบคลุม

8. ผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผ้าไหมทอมือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน โดยราชนันท์ วงษ์ทวี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผ้าไหมทอมือ พิจารณาด้านสภาพทั่วไป 4 ด้าน สรุปปัจจัยด้านจำนวนสมาชิกที่มีผลต่อการบริหารโดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิก 91 คนขึ้นไป 30-60 คน 61-90 คนและ ต่ำกว่า30 คน ส่วนปัจจัยด้านรายได้ของกลุ่มที่มีผลต่อการบริหารงานกลุ่ม คือกลุ่มที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 25,000 บาท 5,000 บาท 15,001 - 25,000 บาท และน้อยกว่า 5,000 บาท

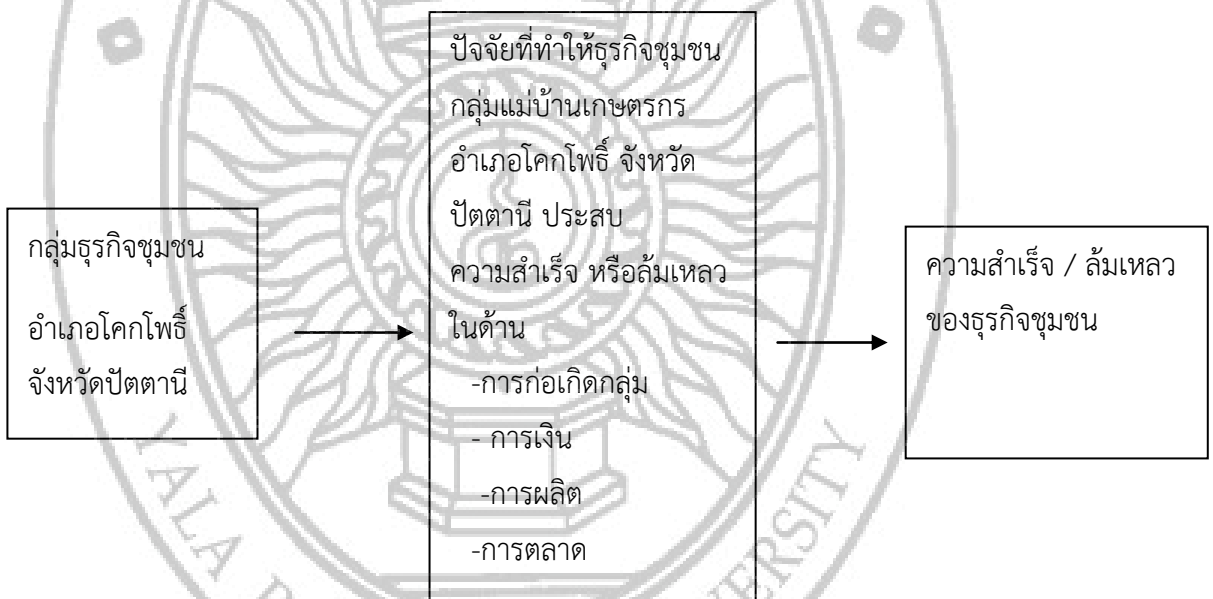
ส่วนปัจจัยด้านเงินทุนของกลุ่ม คือ กลุ่มที่มีเงินทุนมากกว่า300,000 บาท 200,001-300,000 บาท 100,001-200,000บาท และต่ำกว่า 100,000 บาท และปัจจัยด้านระยะเวลาในการจัดตั้งกลุ่มคือ 4-6 ปี มากกว่า 9 ปีขึ้นไป 7-9 ปีและ 1-3 ปีตามลำดับ

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน
กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี กำหนดกรอบแนวคิดดังนี้

กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 กลุ่มประชากรประกอบด้วย วิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี จำนวน 20 กลุ่ม

1.2 กลุ่มตัวอย่าง สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่สามารถทำการผลิตและจำหน่ายได้อย่างต่อเนื่อง จำนวน 5 กลุ่ม เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบของการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน

2.การเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3.การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ บรรยาย ในลักษณะเชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน สำหรับกลุ่มแม่บ้านตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ กลุ่มขนมไทย กลุ่มจักรสานเส้นใยพลาสติก กลุ่มผลิตผ้า และกลุ่มขนมขากี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม การจัดการธุรกิจชุมชนในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนในการรวบรวมข้อมูลใช้หลักการดังนี้

การมีส่วนร่วมของสมาชิก

การมีส่วนร่วมหมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานอย่างเสมอภาค และมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการโดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวก การมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือคนในชุมชน ถือเป็นส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับนับตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์ ทำให้สมาชิกมีความมั่นใจ มีความศรัทธาในกิจกรรม และทำให้เกิดพันธะผูกพันในการดำเนินงาน กลุ่มแม่บ้านจึงได้รวมตัวกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหา เริ่มจากแกนนำสตรีหลายคนที่ได้รับการช่วยเหลือของคนในหมู่บ้าน ได้ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น มีแนวคิดที่จะรวมคน รวมความคิด รวมใจ รวมทุน โดยเล็งเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วมและสามัคคี การใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า เพื่อให้สตรีในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านได้มีงานทำ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์สร้างรายได้เสริมแก่ครอบครัว และสภาพสังคมที่เป็นแบบสังคมชนบท มีความรักสามัคคี แม่บ้านส่วนใหญ่จึงรวมตัวกันได้ง่ายและประสบความสำเร็จเช่นปัจจุบัน

การบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้าน มีการบริหารจัดการภายในกลุ่ม เน้นความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ เป็นระบบ โดยได้รับแนวคิด กระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่ม จากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม โดยมีประธาน รองประธาน เภรัญญิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการตลาด ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง สำหรับการระดมเงินทุนของสมาชิก ในระยะแรกมีผู้ร่วมลงทุนไม่มากนัก แต่ทางกลุ่มได้ดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่องจนทำให้ชาวบ้านเชื่อถือ และเข้ามาร่วมลงทุนเพิ่มขึ้น

รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีการบริหารจัดการภายในกลุ่ม เน้นความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ โดยได้รับแนวความคิด กระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่มจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่นมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม ทุกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีการบริหารจัดการมีดังนี้

1. การประชุม แต่ละกลุ่มให้ความสำคัญกับการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกเป็นอย่างมาก โดยมีการประชุมเพื่อแจ้งผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ตลอดจนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน จึงทำให้การดำเนินงานสามารถผ่านพ้นปัญหาต่างๆ เสมอมา
2. การสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน โดย สมาชิกทุกคนต้องลงทุนในการดำเนินกิจการ มากน้อยตามกำลัง และมีการปันผลกำไรกลับคืนสมาชิกตามหุ้น จากการดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่เคยประสบปัญหาขาดทุน แต่กลับได้รับผลตอบแทนสูง
3. มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อพัฒนางานซึ่งเกี่ยวเนื่องจากการประชุมอย่างสม่ำเสมอ โดยนำปัญหาอุปสรรคที่พบมาร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข
4. การสร้างขวัญและกำลังใจ โดย การกำหนดค่าตอบแทนกรรมการตามความเหมาะสม ซึ่งจะมีกรรมการฝ่ายตรวจสอบทำหน้าที่สุ่มตรวจสอบการดำเนินงานของวิสาหกิจ

ชุมชน หากพบว่ามี การดำเนินงานที่ดี ก็จะมีการประกาศยกย่องชมเชยในที่ประชุม แต่หากพบข้อผิดพลาดจะแจ้งกรรมการชุดใหญ่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมาชี้แจงและหาแนวทางแก้ไขร่วมกันในทันที

แผนชุมชน

จากกรณีศึกษา พบว่าแผนชุมชนขององค์กรธุรกิจชุมชนมีหลายระดับ และหลายรูปแบบ ลักษณะแผนชุมชนนั้น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตำบลท่าเรือ จะมีลักษณะเป็นเหมือนข้อบังคับ กติกาของกลุ่ม ในการอยู่ร่วมกัน เช่น เวลาทำงาน กลุ่มแม่บ้านท่าเรือจะไม่มีแผนชุมชน เนื่องจากไม่มีระบบกลุ่มที่ชัดเจน เน้นพื้นฐานครอบครัวเป็นสำคัญ มีแผนครอบครัวในการดำเนินกิจกรรมแต่ละครอบครัว

ความจำเป็นในการจัดทำแผนชุมชน

การจัดทำแผนชุมชน ในมิติของชุมชนที่มีแผนแต่ละชุมชนมีลักษณะคล้ายกัน คือการนำเอาแนวคิด ความต้องการของชุมชนตนเองเป็นที่ตั้ง จากนั้นมีการลงลึกถึงความต้องการของสมาชิก และเงื่อนไขในการจัดทำแผนชุมชนที่ต้องพิจารณาถึงคือทรัพยากรที่มีอยู่โดยรอบชุมชน จากการศึกษาพบว่าความสำคัญของการจัดทำแผนชุมชนสามารถประมวลได้ดังนี้

- 1) การเห็นความสำคัญของการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของชุมชน ทั้งนี้ถ้ามีแผนชุมชนที่ชัดเจนจะช่วยให้การดำเนินการประสบความสำเร็จ
- 2) เพื่อลดอุปสรรคจากการดำเนินงาน อาทิ ปัญหาจากความขัดแย้ง
- 3) การวางแผนเพื่อการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 4) การวางแผนเพื่อการระดมทรัพยากรจากภายนอก เช่น การขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

ซึ่งทั้งหมดนั้นสามารถระบุถึงกิจกรรมหรือส่วนที่ต้องการการสนับสนุนได้อย่างชัดเจนขึ้นสำหรับการเชื่อมแผนของชุมชนกับองค์กรภายนอกในการสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่มนั้น องค์กรที่มีแผนชุมชนชัดเจนค่อนข้างได้เปรียบ กล่าวคือ องค์กรที่มีแผนชัดเจนสามารถระบุได้ว่า จะดำเนินองค์กรไปในทิศทางใด แนวทางใด และจะทำอะไรกันบ้าง

กระบวนการได้มาซึ่งแผนชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การได้มาซึ่งแผนชุมชน พบว่าแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความถนัด และการนำของแกนนำชุมชน โดยสามารถประมวลภาพรวมได้ดังนี้

- 1) จากการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกของชุมชน หรือ มีตัวแทนชุมชน(ถ้าชุมชนเป็นชุมชนใหญ่) มีเวทีที่ประชุม เพื่อกำหนดแผนชุมชนร่วมกัน
- 2) จากการรับแนวคิด กระบวนการดำเนินงานจากองค์กรสนับสนุนต่างๆ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น
- 3) การติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง จากการพบปะพูดคุยกันของสมาชิก และทำให้สมาชิกของชุมชนได้รับทราบ มีการแลกเปลี่ยน ช่วยกันแก้ไขข้อบกพร่องของการบริหาร นำมาพัฒนาสู่แนวทางที่เหมาะสมต่อความต้องการของชุมชน จนสามารถพัฒนาได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งทำให้สมาชิกกลุ่มทราบถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่ม

การบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนแต่ละชุมชนเป็นกระบวนการ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนานโดยอาศัยเหตุปัจจัย ทรัพยากร การบริหารจัดการ การนำพา และสภาพความเป็นจริงของชุมชนนั้น ๆ การที่จะให้การดำเนินธุรกิจชุมชนดำรงอยู่ได้ในภาวะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ จะต้องให้ความสำคัญกับการบริหาร และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะ รวมทั้งทัศนคติที่ดีต่อองค์กร ซึ่งในการริเริ่มที่จะทำธุรกิจจะต้องมุ่งสนใจไปที่ตลาด โดยจะต้องมีกลยุทธ์สร้างตราสินค้า ซึ่งเป็นกลยุทธ์การตลาดที่จัดว่าเป็นความสำคัญอันดับแรก เพราะมีผลกระทบต่อการแข่งขันและภาพลักษณ์ กำไร และความอยู่รอดของธุรกิจ โดยในระยะเวลาก่อนที่ธุรกิจใหม่จะเกิด จะต้องจัดตั้งทีมงานผู้บริหารระดับสูงที่มีความรู้ทางด้าน

การเงินและการบริหารในการกำหนดบทบาท หรือขอบเขตของงานที่จะทำ ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนาคือ ผู้นำและชนชั้นนำ ทำหน้าที่ประสานกับสมาชิก เพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุถึงความสำเร็จ แต่การที่จะให้การดำเนินธุรกิจชุมชนสำเร็จได้นั้นจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถสร้างได้ด้วยจิตสำนึกของคนอาจทำได้โดยการพยายามหาตัวอย่าง ที่มีการบริหารจัดการที่ดีแล้วไปเรียนรู้จากกลุ่มนั้น ซึ่งจากการเรียนรู้ดังกล่าวจะเป็นการเพิ่มฐานความรู้อันนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ซึ่งมาจากเทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนาที่เพิ่มคุณภาพสินค้า การออกแบบการสร้างตราสินค้าที่ผู้บริโภคให้ความไว้วางใจ ภาพพจน์ที่เข้ากับค่านิยม ของผู้บริโภคในด้านวัฒนธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์สำคัญที่จะนำธุรกิจให้เติบโต และประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องแข่งขันกันด้วยความรู้หรือภูมิปัญญา โดยมีระบบบริหารจัดการที่ดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กร ดังนั้นผู้นำต้องปรับปรุงความสามารถขององค์กรให้เป็นไปอย่างมีนวัตกรรม โดยการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน เนื่องจากการสร้างความแข่งขันที่ยั่งยืน คือการผลิตสินค้าที่หายาก และไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ (นัทที ขจรกิตติยา, 2550)

แนวทางการพัฒนา

แนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาด้านการตลาด แนวทางการพัฒนาการบริหารงาน และแนวทางในการพัฒนาการผลิต รายละเอียดดังนี้

แนวทางการพัฒนาด้านการตลาด

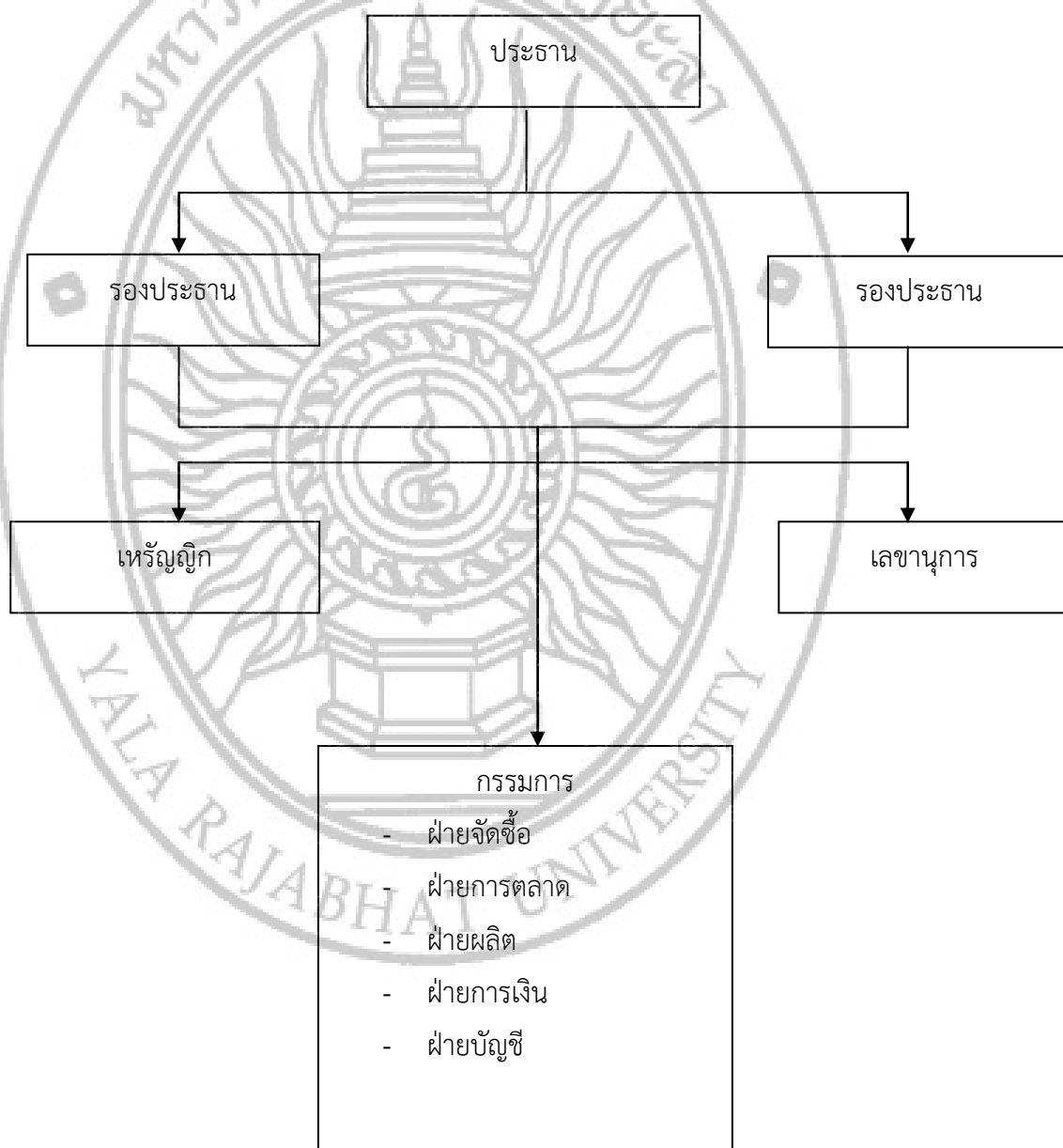
จากปัญหาของวิสาหกิจชุมชนพบว่า กลุ่มมีปัญหาด้านการตลาดสูง ยังขาดนักการตลาด คือ ไม่มีผู้ที่ทำหน้าที่ทางด้านการตลาดโดยตรง แต่จะอาศัยการประสาน ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในภาครัฐบาลเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจากการสัมภาษณ์กลุ่มสมาชิก ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่าควรให้การส่งเสริม ปลุกฝังความคิด ให้เข้าใจการบริหารจัดการการตลาด ต้องสร้างนักการตลาดขึ้นมา กระทำได้โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานในภาครัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น พาณิชย์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านการตลาด ให้ความคิดเห็น ชี้แนะ

ให้สมาชิกให้ความสำคัญ และความจำเป็นในด้านการตลาด และประสานความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาในจังหวัด โดยการเชิญผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการตลาด มาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่ม เป็นการบูรณาการด้านการเรียนการสอนกับชุมชน สำหรับในด้านการสำรวจตลาดศึกษาความต้องการของตลาด และส่งเสริมการตลาด หรือเชิญผู้ประกอบการหรือกลุ่มอื่น ๆ ที่จัดตั้งในลักษณะเดียวกันที่ประสบความสำเร็จในการประกอบกิจการ เพื่อเป็นการบอกเล่า หรือชี้แนะว่าการจัดการด้านการตลาดอย่างไรจึงประสบความสำเร็จ และเพิ่มการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และทั่วถึง โดยผ่านสื่อหลายชนิด เช่น จัดทำ Home Page วารสารของหน่วยงานต่าง ๆ แผ่นพับ ทางวิทยุกระจายเสียง

แนวทางการพัฒนาการบริหารงาน

วิสาหกิจชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มผลิตขึ้นมา แต่ไม่สามารถบริหารงานให้ยั่งยืน เพราะขาดความรู้และทักษะการบริหารงาน ดังนั้นการบริหารจัดการกลุ่มที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดระบบกลุ่มการทำงานให้เป็นระบบ โครงสร้างของกลุ่ม โดยสมาชิกเห็นว่า ควรจะมีรูปแบบโครงสร้างของกลุ่มดังนี้

แนวทางในการพัฒนาการผลิต

สำหรับแนวทางในการพัฒนาด้านการบริหารการผลิตควรพิจารณา ดังนี้

1.การบริหารการผลิต รูปแบบการผลิตส่วนใหญ่มี 2 ลักษณะ คือ ผลิตที่บ้านตนเอง และผลิตที่บ้านประธานกลุ่ม ทุกกลุ่มจะเน้นที่เป็นวัตถุดิบทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดประโยชน์ การผลิตสินค้าจะมีการคิดค้นสูตรการผลิตขึ้นเอง โดยสมาชิกผลิตเองที่บ้านแต่ละราย บริหารการผลิตด้วยตนเองทั้งหมด แต่ก็มีปัญหาตามมาคือ สมาชิกที่ผลิตที่บ้านจะผลิตสินค้าที่ไม่ได้ขนาดและมาตรฐาน ตามที่กำหนดไว้ จึงแก้ไขปัญหาโดยการรวมตัวผลิตที่บ้านประธานกลุ่ม เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน สำหรับส่วนการบริหารงานอยู่ภายใต้การจัดการของประธานกลุ่ม ซึ่งจัดหาปัจจัยการผลิตและรับภาระต้นทุนการผลิตทั้งหมด

2.การวางแผนการผลิต สำหรับการวางแผนการผลิตกลุ่มกำหนดหน้าที่ให้ฝ่ายผลิตเป็นผู้ดำเนินการวางแผน โดยประสานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่วางแผนการผลิตหลังจากมียอดการสั่งซื้อเข้ามา สำหรับช่วงที่มียอดสั่งซื้อเข้ามาน้อย ประธานกลุ่มจะสังเกตผลิตภัณฑ์ในร้านหากผลิตภัณฑ์ชนิดใดมีจำนวนน้อยจึงสั่งให้สมาชิกผลิต

ผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาวิสาหกิจ ส่งผลต่อชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ ผลกำไร จากกรณีศึกษาพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิก ดีขึ้น ปัญหาหนี้สินลดลง ในด้านสังคม นอกจากทำให้ชุมชนเข้มแข็งแล้ว ยังส่งผลถึงความสามัคคี และสัมพันธ์ภาพอันดีในชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน

ความสัมพันธ์นอกจากภายในองค์กรแล้ว ยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือ และทำให้องค์กรธุรกิจชุมชนมีความสามารถในการต่อรองการตลาดมากขึ้นด้วย เช่น กลุ่มแม่บ้านจักรสานเส้นใยพลาสติก ที่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ จนเป็นที่ยอมรับ ในเรื่องคุณภาพแล้ว กลุ่มสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สนับสนุนทั้งในภาครัฐและเอกชนว่า กลุ่มสามารถขยายและ

พัฒนากลุ่มสู่ความยั่งยืนได้ การสนับสนุนด้านต่างๆ ทั้งทุน เทคนิค องค์ความรู้ ได้ถูก
ถ่ายทอดเข้ากลุ่มได้โดยง่าย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีเพื่อศึกษารูปแบบของการบริหารจัดการกลุ่ม สภาพปัญหาของแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ กลุ่มขนมไทย กลุ่มจักรสานเส้นใยพลาสติก กลุ่มผลิตผ้า และกลุ่มขนมขาไก่ การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นภาพรวมขององค์กรธุรกิจชุมชนในหลายด้าน อาทิ เช่น ปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็ง เป็นต้น

ทางด้านวิธีการศึกษา เป็นการศึกษา ค้นคว้า และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผู้ทำวิจัยมาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ลงไปเก็บข้อมูลยังพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด และผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำเป็นรายงานเชิงวิเคราะห์ที่ครอบคลุมประเด็นเหล่านี้ 1) การมีส่วนร่วมของสมาชิก 2) การบริหารจัดการกลุ่ม 3) รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม 4) แผนชุมชน 5) การบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ 6) แนวทางการพัฒนา 7) ผลจากการพัฒนา

สรุปผลการวิจัย

1)การมีส่วนร่วมของสมาชิก

วิสาหกิจชุมชนจะมีความเข้มแข็ง และยั่งยืนควรอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จะช่วยทำหน้าที่ประสานงานติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม หน่วยงาน เจ้าหน้าที่ในส่วนราชการ และเอกชนต่าง ๆ จะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น แกนนำของกลุ่มยังมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นทั้งภายในกลุ่ม และต่อบุคคลที่มาติดต่อด้วยเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นการบริหารจัดการก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้กลุ่มดำเนินการประสบความสำเร็จจนเป็นกลุ่มชุมชนที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น

2) การบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มอย่างเป็นระบบ เน้นความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ เป็นระบบ โดยได้รับแนวคิด กระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่ม จากหน่วยงานราชการ ในท้องถิ่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารงานกลุ่ม โดยมีประธาน รองประธาน เภรัญญิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการตลาด ซึ่งจะมีการประชุมกลุ่มเดือนละ ๑ ครั้ง

การระดมเงินทุนของสมาชิก ในระยะแรกมีผู้ร่วมลงทุนไม่มากนัก แต่ทางกลุ่มได้ดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่องจนทำให้ชาวบ้านเชื่อถือ และเข้ามาร่วมลงทุนเพิ่มมากขึ้น

3) รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ตำบลท่าเรือ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีมีการบริหารจัดการภายในกลุ่มเน้นความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ โดยได้รับแนวความคิด กระบวนการเรียนรู้เรื่องกลุ่มจากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น สมาชิกเป็นผู้ควบคุมและจัดการ โดยทั่วไป การตัดสินใจทางธุรกิจจะผ่านคณะกรรมการบริหารกลุ่ม รายได้ของกลุ่มมาจากการขายผลิตภัณฑ์ไม่ใช่เงินช่วยเหลือจากส่วนราชการ

4) แผนชุมชน

แผนชุมชน สามารถกำหนดแนวทางและสร้างความชัดเจนในการดำเนินงานของกลุ่ม โดยสำหรับการเชื่อมแผนของชุมชนกับองค์กรภายนอกในการสนับสนุนการพัฒนาของกลุ่มนั้น องค์กรที่มีแผนชุมชนชัดเจนค่อนข้างได้เปรียบ กล่าวคือ องค์กรที่มีแผนชัดเจนสามารถระบุได้ว่า จะดำเนินองค์กรไปในทิศทางใด แนวทางใด และจะทำอะไรกันบ้าง ซึ่งทั้งหมดนั้นสามารถระบุถึงกิจกรรมหรือส่วนที่ต้องการการสนับสนุนได้อย่างชัดเจน

5) การบริหารจัดการกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นต้องเริ่มด้วยการสร้างรากฐานที่แข็งแกร่งในความเป็นผู้ประกอบการให้กับธุรกิจชุมชนก่อน ต้องเพิ่มศักยภาพ ปิดประเด็นที่เป็นจุดอ่อน 3 ประการ

ประการแรก การปรับกระบวนการคิดและทัศนคติของผู้ประกอบการ โดยการปรับทัศนคติและกระบวนการคิดของผู้ประกอบการ เพราะการพัฒนาผู้ประกอบการให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ การวางแผน โดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกในกระบวนการคิด โดยผู้ประกอบการจะต้องปรับทัศนคติและกระบวนการให้อยู่ในกรอบ ซึ่งประกอบไปด้วยต้องเข้าใจการทำงานในบทบาทของนักธุรกิจ ต้องมีความผูกพันกับชุมชนอย่างเหนียวแน่น มีปัจจัยการผลิตที่มาจากชุมชน แรงจูงใจในการประกอบการมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งฝึกคิดในแง่ความต้องการและความจำเป็นของลูกค้าจำเป็นต้องตระหนักในความต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมากเพราะลูกค้าเป็นผู้ซื้อสินค้าไปใช้อุปโภคบริโภค การผลิตต้องทำเพื่อความพึงพอใจและมาตรฐานของลูกค้า รวมทั้งการพัฒนาวิสัยทัศน์โดยมองไปในอนาคต ผู้ประกอบการจำเป็นต้องคาดการณ์ในอนาคตว่าจะมีสิ่งใดเกิดขึ้นบ้าง และกระทบต่อกิจการอย่างไร เพื่อเตรียมแผนรองรับและวิธีแก้ปัญหาที่ทันที่ทันที่

ประการที่สองมีการพัฒนากระบวนการด้านการจัดการ โดยเน้นด้านการตลาดเพื่อสร้างศักยภาพทางการแข่งขันและการพัฒนาด้านเงินทุน วิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งทางด้านองค์ความรู้ และเงินทุน ให้กู้ยืมเงินลงทุนดอกเบี้ยต่ำ ผ่อนใช้คืนระยะยาว หลักค้าประกันต่ำหรือปลอดหลักทรัพย์ค้าประกัน เนื่องจากเงินทุนส่วนตัวและเงินที่ได้จากการระดมเงินกลุ่มส่วนใหญ่มักจะพอเพียงในระยะเริ่มต้นเท่านั้น ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานในอนาคต

ประการที่สาม มีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากในข้อจำกัดบางอย่างของผู้ประกอบการในปัจจุบัน ที่เกินความสามารถไม่สามารถดำเนินงานเพียง

ล่ำฟั่งได้ตลอดรอดฝั่ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรช่วยเหลือระดับปกครองอันเป็นการช่วยธุรกิจให้ดำรงอยู่และไปถึงเป้าหมายได้เร็วขึ้น

6) แนวทางการพัฒนา

แนวทางในการพัฒนาซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาด้านการตลาดแนวทางการพัฒนาการบริหารงานและแนวทางในการพัฒนาการผลิต

6.1พัฒนาด้านการตลาด ซึ่งพบว่ากลุ่มมีปัญหาด้านการตลาดสูง ยังขาดนักการตลาด ควรให้การส่งเสริม ปลุกฝังความคิดให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจการบริหารจัดการการตลาด ให้สมาชิกให้ความสำคัญและความจำเป็นในด้านการตลาด โดยการขอเชิญอาจารย์ผู้มีความชำนาญด้านการตลาดมาอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในกลุ่ม

6.2แนวทางการพัฒนาการบริหารงาน ส่วนใหญ่ชุมชนได้ก่อตั้งกลุ่มผลิตขึ้นมาแต่ไม่สามารถบริหารงานให้ยั่งยืน เพราะขาดความรู้และทักษะการบริหารงาน ดังนั้นการบริหารจัดการกลุ่มที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดระบบกลุ่มการทำงานให้เป็นระบบ

6.3สำหรับแนวทางในการพัฒนาการผลิตควรพิจารณาด้านการบริหารการผลิต ส่วนใหญ่ มี 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่สมาชิกผลิตที่บ้านตนเองและส่วนที่ผลิตที่บ้านประธานกลุ่ม โดยสมาชิกผลิตที่บ้านจะผลิตสินค้าที่ไม่ได้ขนาดและมาตรฐาน แกะไขโดยการรวมตัวผลิตที่บ้านประธานกลุ่มเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานเดียวกัน และการวางแผนการผลิต ควรกำหนดหน้าที่ให้ฝ่ายผลิตเป็นผู้ดำเนินการวางแผน โดยประสานกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่วางแผนการผลิตหลังจากมียอดคำสั่งซื้อเข้ามา ประธานกลุ่มจะสังเกตผลิตภัณฑ์ในร้านหาผลิตภัณฑ์ชนิดใดมีจำนวนน้อย จึงสั่งให้สมาชิกผลิต

7) ผลจากการพัฒนา

ผลการพัฒนาของธุรกิจชุมชน โดยการศึกษาพบว่าการพัฒนาของธุรกิจชุมชน ทำให้คุณภาพชีวิตของคนในกลุ่มดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้เพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ภายในกลุ่มยังดีขึ้นอีกด้วย

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยสรุปผลการวิจัยข้างต้น พบว่า กลุ่มแม่บ้านมีการรวมกลุ่มกันอยู่เป็นประจำเป็นรูปธรรม มีกระบวนการบริหารจัดการเข้ามาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น มีโครงสร้างของการบริหารงานอย่างชัดเจน มีระเบียบข้อบังคับ กติกาของกลุ่มการมีบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่มมีการดำเนินการและการบริหารที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการพัฒนาความรู้สมาชิกและที่สำคัญคือมีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง (จักรีสุจริตธรรม, 2547)

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีทำให้คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นจากการที่มีรายได้เพิ่มขึ้น มีอาชีพเสริมไม่ต้องพึ่งพารายได้จาก การทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวและสามารถพึ่งตนเองสร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัว กรณีผลิตเพื่อจำหน่ายตามร้านในชุมชน และนอกชุมชนอื่น ๆ ทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน และสามารถทำให้ชุมชนเกิดเป็นธุรกิจและเป็นอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้กับสมาชิกกลุ่ม และอาจจะเป็นวิสาหกิจที่มีการประกอบเพื่อให้เกิดผลผลิตที่จะนำไปกินไปใช้อย่างพออยู่พอกิน มุ่งเน้นการลดรายจ่ายทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน และอาจพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนอีกระดับคือวิสาหกิจชุมชนระดับพัฒนาได้แก่ วิสาหกิจที่มีการประกอบการ เพื่อให้ผลผลิตมีพอกินพอใช้ เพื่อลดรายจ่ายและมีส่วนเหลือสามารถนำไปแบ่งปัน แลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายให้เกิดรายได้เพิ่ม นำไปสู่การอยู่ดีกินดี ของครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชนในอนาคตต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับระดับดำเนินการวิสาหกิจชุมชน (กรมพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ,2546)

ถึงแม้กลุ่มจะประสบความสำเร็จในการดำเนินการธุรกิจชุมชนแต่ปัญหาสำคัญของกลุ่มส่วนใหญ่อยู่ที่การตลาดและตัวผลิตภัณฑ์ โดยมีแนวทางแก้ไขดังนี้ ประการแรก ประชาสัมพันธ์และทำการตลาดทุกรูปแบบ ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์ในด้านคุณภาพและมาตรฐาน

จากผลการศึกษาดังกล่าว น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและเป็นแนวทางในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีความเข้มแข็งต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาที่ผ่านมามีข้อเสนอแนะดังนี้

1. รัฐบาลควรส่งเสริมให้สมาชิกพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ ปรับปรุงการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน เพื่อขอรับเครื่องหมายการค้าต่อไป
2. รัฐบาลและองค์กรภายนอกควรทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการสร้างการเรียนรู้ โดยทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและคอยให้ข้อมูลที่จำเป็นแก่ธุรกิจชุมชน
3. รัฐบาลควรให้ความช่วยเหลือในการจัดหาตลาดรองรับผลผลิตของกลุ่มธุรกิจ รวมทั้งสนับสนุนเครือข่ายการตลาดธุรกิจชุมชน
4. รัฐบาลควรสนับสนุนกระบวนการดูงาน ทำให้ธุรกิจชุมชนสามารถลอกเลียนแบบและปรับปรุงประยุกต์กับชุมชนของตนได้

บรรณานุกรม

- กอบศักดิ์ ภูตระกูล.2549.การประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติจริง.กรุงเทพมหานคร.
- กัลยา ศรีวงษ์. 2550. ความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- โกวิทย์ พวงงาม. 2545. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.
- ฉวีวรรณ สุวรรณภา.2553. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: มิติทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. หน้า299-308.
- ชิต นิลพานิช และกุลชน ธนาพงศธร. 2532. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน (พิมพ์ครั้งที่ 3, หน่วยที่ 8) .นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2542. ธุรกิจชุมชน เส้นทางที่เป็นไปได้. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. 2550. เศรษฐศาสตร์การเมือง : วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก. เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.กรุงเทพฯ.
- ณฐนันท์ หลักดำ.2555.การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของผู้ผลิตสิ่งทอ ผ้าลายเกร็ดเต่า ในจังหวัดกาฬสินธุ์.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์.2544. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น : คลังวิทยา.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2546. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณี ตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: 598 Print.

- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์.2527.การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นัทที ขจรกิตติยา.2550. การจัดการธุรกิจชุมชน : แนวทางสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน ว. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. หน้า150-159 ,
- นันทรัตน์ นามบุรี .2553.แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง.มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- บัณฑิต อ่อนคำและวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์.2535. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรศิริ กองนวล. 2553.การวิจัยและพัฒนาการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ:การศึกษาผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ ว.วิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ . หน้า86-92.
- ยุพาพร รุปงาม. 2545. การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ลีลาภรณ์ นาครทรรพและคณะ. 2538.ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท : ประสบการณ์จากนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. 2546. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย.กรุงเทพฯ: ยูโรปาเพรส.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. 2531. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริวรรณ เจนการและคณะ.(ม.ป.ป.)โครงการพลังแผ่นดิน:กรณีศึกษาด้านธุรกิจชุมชน.มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.สืบค้นเมื่อวันที่16มกราคม 2556 จาก<http://pattanathai.nesdb.go.th>.

- สุทิน สืบยะชาติ. การจัดการที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้น เมื่อวันที่ 3 มกราคม 2555. จาก <http://onzonde.multiply.com/journal/item/118/118>, 2551.
- สุวัฒน์ นิลดำ.2551.การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ร้านจำหน่ายสินค้า ศูนย์บริการทางหลวงเขาโพธิ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ธรรม
- สุเมธ ต้นติเวชกุล.หลัก ตามรอยพระยุคลบาท.พิมพ์ครั้งที่ 15.กรุงเทพมหานคร.2549.
ทำ
- สุเมธ ต้นติเวชกุล.2549.พระบารมีปกเกล้า ฯ. กรุงเทพมหานคร: อริยมรรค.
- เสรี พงศ์พิศ. 2552. คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน. เจริญวิทย์การพิมพ์. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554), 2550.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. 2545. ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง.
- อภิชัย พันธเสน.2546.สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.กรุงเทพมหานคร.
- ราชัน วงษ์ทวี.2549.การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผ้าไหมทอมือในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.130หน้า..

แบบสัมภาษณ์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชน
กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ประเด็นการสัมภาษณ์

การจัดการธุรกิจชุมชน ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนและธุรกิจชุมชนมีรูปแบบของ
การบริหารจัดการกลุ่มอย่างไรบ้าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

1. ชื่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

.....

.....

2. สถานที่ตั้งของกลุ่ม

.....

.....

3. ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย

.....

.....

4. การบริหารจัดการกลุ่ม

4.1 การมีส่วนร่วมของสมาชิก

.....

.....

4.2 การบริหารจัดการกลุ่ม

.....

.....

4.3 รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

.....

.....

4.4 แผนชุมชน

.....

.....

5.การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

.....

.....

6.แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

6.1 แนวทางการตลาด

.....

.....

6.2 แนวทางการบริหาร

.....

.....

6.3 แนวทางการผลิต

.....

.....

7.ผลการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

.....

.....

ขอบคุณสำหรับการตอบแบบสัมภาษณ์

ประวัตินักวิจัย

ชื่อผู้วิจัย: นางวาสนา พิทักษ์ธรรม

คุณวุฒิ : บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สังกัด : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ตำแหน่ง: รองคณบดีฝ่ายบริหารและกิจการนักศึกษา

ประสบการณ์งานวิจัย:

- การวิจัยและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อ การ ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวในเขตภาคใต้
- การวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการของบัณฑิตสาขาบริหารธุรกิจและสาขาศิลปศาสตร์ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ความต้องการใช้อินเทอร์เน็ตของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
- การออมของครัวเรือนบ้านคีรีวงภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง